

כאמרו יתנו לך את כל חכמתך... (מגילת אסתר)

מראי מקומות לעיון בדף היומי

בית מדרש גבוה לתורה
כולל הדף היומי
קרית ספר ת"ו
מיסודה של עמותת "משול עירמת"
רחוב שאגת אריה 25/17
קרית ספר 71919 מודיעין עילית
ארץ ישראל

גליון מספר 360

הוצאת ע"י כנס הנה"ג
הד"ר אברהם אליעזר מרקיביץ שליט"א לונדון

לע"פ הר"ר צבי בדר"ר מרדכי ורעיתו מרת רחל לאה בת הר"ר אברהם אליעזר ז"ל

מסכת עבודה זרה דף יח – דף כד

בס"ד, כב' אלול התש"ע.

מלכות היתה מן השמים, אך הם הוסיפו לעשות לך צער על חבריך על ידי שריפה שהיא קשה מהרג, ולא עוד אלא שהניחו לך ספוגין, והשיב לה דרך ענוה, אם איני כדאי שיתבעו מן השמים עלבונך לחייבם על תוספת הצער שעשו לך, אני בוטח שיתבעו על כך כיון שספר תורה נשרף עמי וכו'.

ט גמ', מי שמבקש עלבונה של ספר תורה הוא יבקש עלבונך. עיין תוס' לעיל (ב:). **ד"ה רומי חייבת,** דמייתי ממעשה מרכבה (והוא בברייתא דהיכלות רבתי פרק ו) דבמעשה דרבי חנינא בן תרדיון נגזר על רומי חורבן גדול. ופירש **המהרש"א** (שם, בחידושי אגדות), דהטעם דדוקא על ידי הריגתו נגזר עליהם, משום ששרפו עמו ספר תורה.

ז גמ', אמרו לו תלמידיו רבי מה אתה רואה. ביאר **המהרש"א** (חידושי אגדות), שהם ודאי נמי ראו, אבל שאלוהו על כך כדי להטות את דעתו שלא יצטער כל כך וימות מהר, דהיינו דכמו שראית הגליון נשרף שהוא גוף הספר תורה, והחלק הרוחני שהם האותיות, פורחות למעלה, אתה נמי עשה כן, פתח פיך ויכנס האש לפיך, ויהיה גופך נשרף אף בפנים, ונשמתיך והרוח שבך יהיה יעלו למעלה, ואמר להם מוטב וכו'. ועיין תוס' **ד"ה מה אתה רואה.**

יא תוס' ד"ה ואל יחבל עצמו, אומר רבינו תם דהיכא שיראים פן יעבירו עובדי כוכבים לעבירה כגון על ידי יסורים וכו' כי ההיא דגיטין גבי ילדים שנשבו וכו'. **ובתוס' גיטין (נו:)** **ד"ה קפצו** תירצו בתירוץ קמא כתוס' הכא, והוסיפו מהא דאיתא בכתובות (לג:). דאלמלי נגדו לחנניה מישאל ועזריה פלחו לצלמא. ועוד תירצו, דעל כרחק היו מענין אותן ולא היו הורגים אותם [דהיינו שהיו מענים אותם בעבירה, עיין בהגהות יעב"ץ שם]. **והריטב"א** הביא מגליוני תוס', דברי רבינו תם דהיכא שמתירא שיכריחוהו לעבור על דת מותר לחבול בעצמו. והביא דכן איתא במדרש רבה (לד' יט'), דכתיב **(בראשית ט' ה')**, "אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש" מכאן אזהרה לאדם שלא יחבול בעצמו, יכול אפילו כשאול מלך ישראל, פירוש שחבל בעצמו מפני שהיה מתירא שמא יעבירוהו על דת, (עיין שמואל א', לא, ד), תלמוד לומר "אך" מיעט, דבכי האי גוונא שרי. ומהכא ילפינן לשחוט הנערים בגזירות מפני העברת דת. והם דברים שצריכינן תלמוד ועיון גדול, אלא שכבר הורה זקן ושמענו בשם גדולי צרפת שהתירו כן הלכה למעשה. **והבית יוסף** (יורה דעה קנ"ז) **בבדק הבית** הביא דנחלקו בכך. ועיין ש"ך (שם, סק"א), ועיין דעת זקנים **לבעלי התוס', בראשית (ט, ה).** **ובתוס' רבינו אלחנן.** ועיין באות הבאה.

יב בא"ד, שם. אמנם **תלמיד הרשב"א** (ענינים שונים סימן ז) למד מהגמ' בגיטין שהביאו התוס', דהרואה שהסכנה קרובה מאוד, ורצה להפיל עצמו כדי לא ליפול בידם, מותר. וכן הוכיח **מהמדרש רבה** (שהובא באות הקודמת), ולא חילק בין חשש עבירה לחשש שימיתוהו. והקשה אדידיה, מסוגיין דאמר להם "מוטב שיטלנה", אלמא אפילו ככהאי גוונא מתחייב בנפשו. ותירץ, שמידת שנהג במידת חסידות, ולהורות שהיה מקבל היסורין מאהבה ושיתקדש שם שמים בדבר יותר, ולא מדין איסור. והוכיח זאת מהא דאמרו לו תלמידיו שיפתח פיו, ובודאי לא היו טועין בעיקר הדין, ורבי חנינא עצמו לא אמר להם שהדבר אסור, אלא "איני רשאי לחבול בעצמי" (ועיין שם שהאריך).

יג תוס' ד"ה וכי שלמי, יש מפרשים שהיה נותן להשלטון כו' כי איך אתן מס העולה למספרם. **בתוס' הר"ש משאנץ** דחה לפירושם משום דאיך יתכן,

דף יח ע"א

(א תוס' ד"ה הוגה השם, בתוה"ד, ורוב העולם מפרשים שהיה קורא בפירוש אותיות כו'. (עיין הגהות יעב"ץ). ונראה לר"י דאין להזכיר אף אותיות י"ה וכו'. כתב **המהרש"א**, דהאיסור דוקא להזכיר אותיות י"ה וא"ד דהיינו האותיות אחת אחר השניה, אבל קריאת התיבה ודאי דמותר כדאמרינן **בעירובין (יח:)**, דיו לעולם שישתמש בשם י"ה, ומההיא דפסחים מוכח דתיבת א"ד נקרא. מה שאין כן בשם בן ד' דאסור אפילו בקריאת התיבה כמו שהביאו מההיא דפסחים, ולא כשאני נקרא אני נכתב. (עיין תוס' **סוכה ה. ד"ה י"ה**). **ותוס' סוכה (ה).** **ד"ה י"ה** כתבו שההוגה את השם היינו דווקא אם מזכירם לשם שם שלם.

(ב בא"ד, דהא א"ד מאדני י"ה מהשם אין נמחקין וכו'. וכן הגירסא בפירוש רבינו חננאל כו'. ביאר **המהר"ם**, דכוונתם **דבשבעות** (לה:). איתא בספרים שלנו, תנו רבנן א"ל מאלהים וכו' אינו נמחק ש"ד משדי א"ד מאדני צ"ב מצבאות הרי זה נמחק, אבל **רבינו חננאל** גריס א"ל מאלהים י"ה מהשם א"ד מאדני אינו נמחק ש"ד משדי צ"ב מצבאות הרי זה נמחק.

(ג בא"ד, דמה שהוא נמצא כתוב בספרים כו'. ביאר **המהרש"א**, דהיינו בגמ' דפסחים "ונקרא בא"ד", לא נתכוונו להזכיר השם אלא שכתבוהו הספרים כן כדי לקצר הלשון, אבל א"ד מאדני שאינו נמחק ר"י לא גריס ליה.

(ד גמ', אבל אתה למד להבין ולהורות. כתב **בתוספות רבינו אלחנן**, דכן איתא **בסנהדרין (סח).** גבי מכשפות, **ובראש השנה (כד).** גבי צורות לבנה. וצריך עיון מה מותר להבין ולהורות ומה אסור.

(ה גמ', ועל בתו לישוב בקובה של זונות. ביאר **בהגהות יעב"ץ**, דנענשה מידה כנגד מידה כדמפרש, לפי שהיה במעשיה גירוי יצר הרע, ומכל מקום לא נענשה שתזנה חס ושלום כי אין זו מן המדה, אלא אדרבה שתעמוד בנסיון כנגד יצר הרע במקום המביא לידי הרגל עבירה, וכדאיתא **ביומא (פו:)** היכי דמי בעל תשובה וכו', לכך זהו תקנתה כי אין אונסין הזונות לדבר עבירה אלא מניחין אותה חפשית לבחירתה, וכן נשאר נקיה וטהורה כדלקמן, והיה שכרה כפול לעולם הבא.

(ו גמ', מיד דקדקה בפסיעותיה. כתב **הבן יהוידע**, דנראה ודאי דלא היתה כוונתה לגרות בהם יצר הרע ושיקטנו עיניהם בה. אלא כוונתה שישבחו את ישראל, דבמה שגדולי האומות משבחין אותם, נוסף להם כבוד לפני העולם. ודאיתא **בשיר השירים (פרק ו' פסוק ט')**, "ראוה בנות ויאשרוה מלכות ופילגשים ויהללוה", אך נענשה שהיה לה לחוש שמא יתגרה בהם יצר הרע ויעלה בלבם לאנוס אותה, שהם היו גדולי רומי ואין להם מונע.

(ז גמ', אמר לו אני אומר לך דברים של טעם ואתה אומר לי מן השמים ירחמו. ביאר **המהרש"א** (חידושי אגדות), דכוונתו לומר לו דאין לסמוך על הגס לעסוק בתורה ברבים וספר תורה בחיקך, שאף אם יעשו לך נס מנכין לך מזכויותיך כדאמרינן בעלמא.

(ח גמ', אמרה לו בתו אבא אראך בכך. ביאר **המהרש"א** (חידושי אגדות), דצערה הגדול היה משום שנידון בשריפה ולא במיתה אחרת, דאמרינן **בסנהדרין (מט:)** שהיא מיתה החמורה במיתות. ועל זה השיב לה דעיקר גזירת השריפה היה בשביל ספר תורה שאי אפשר לכלותה כליון גמור בהריגה אלא בשריפה, ועל ידי שהיתה בחיקך גם אני נשרף עמה וזאת היא נחמתי מי שיתבע וכו'. **והבן יהוידע** ביאר, דאף שהגזירה על עשרה הרוגי

העיון **יעקב**, הנפקא מיניה דאסור לראות אפילו מרחוק באופן שלא יהיה במושגם ובחבורתם, משום ביטול תורה הנגזר על ידי ראיות וידיעות דברים הללו.

כב גמ', אין הולכין לטרטיות ולקרסיות וכו'. כתב המגן אברהם (סימן שז סקכ"ב), דאסור לילך לטרטיות וקרסיות והם מיני שחוק ומיני תחבולה, ולא ידענא מי התיר להם בפורים. ואפשר, שנמשך להם משחוק שעושים זכר לאחשוורוש. וכתב בהגהות מהרש"ם (סימן רכז סק"א) דאפילו נשים שאינן חייבות בתלמוד תורה אסורות לילך לשם, והוכיח כן ממדרש רבה (רות סוף פרק ב') דאמרה נעמי לרות "אין דרכן של בנות ישראל לילך לבתי תיאטרות וכו'".

כג גמ', מאי בנייהו. הקשה העבודת עבודה, אמאי לא אמרינן דאיכא בנייהו אי שרי לילך במקום סכנה, דלרבי מאיר דסבירא ליה דבכל המקומות מזבלין ויש חשש עבודה זרה אסור אף במקום סכנה, אבל לרבנן דסבירא להו דיש מקומות שאין מזבלין ואין אסור רק משום מושב לצים, מותר במקום הסכנה דאין לך דבר שיעמוד מפני הסכנה, עיין שם מה שתיירץ.

כד תוס' ד"ה מאי בנייהו, בתוה"ד, ונראה לפרש דהכי פריך כו' דהא ודאי אף במקום שמזבלין פליג כו'. כתב המהרש"א, דלהאי פירושא אקילו חכמים, דלא אמרי אלא מפני חשד עבודת כוכבים ובנשא ונתן בדיעבד לא חיישינן לדמי עבודת כוכבים. אבל המהר"ם כתב, דחכמים אתו לאוספי, [כדאיתא בבבא בתרא (צג:)], דתנא בתרא לטפויה קאתין, וצריך לפרש דברי המתיר דמשני "נשא ונתן ביד איכא בנייהו", דלרבי מאיר נשא ונתן מותר, וחכמים אתו לאוספי עליה ולומר דבמקום שמזבלין נשא ונתן אסור. (ועיין באות הבאה).

כה רש"י ד"ה נשא ונתן, בתוה"ד, ורבנן דמפרשי משום חשד ליצנות כו'. כתב הרש"ש, דנראה להגיה ברש"י "משום חשד וליצנות", ורצה לומר דאף במקום שמזבחינן שרי לרבנן בנשא ונתן, כיון דהאיסור אינו אלא משום חשד, וכמו שפירש מהרש"א לפי פירוש קמא תוס' ד"ה מאי בנייהו, כי פירוש מהר"ם בדבריהם אינו מחזור. [ועיין באות הקודמת]. וכן הגיה ופירש בהגהות מראה כהן.

כו גמ', כל המתלוץ יסורין באין עליו. כתב בחידושי הר"ן, דהוא מדה כנגד מדה שהליצנות פורק עול יראת שמים מעל האדם, ולפיכך יסורין באין עליו להכניעו. והמסילות ישרים (פרק ה') ביאר, "דעל ידי הלצון יפיל האדם מעליו רבוי גדול מן ההתעוררות וההתפעלות מה שהלב מתעורר ומתפעל בעצמו מידי ראותו או שמעו ענינים שיעירוהו אל החשבון ופשוט במעשים, ובכח הליצנות יפיל הכל לארץ ולא יעשה בו רושם כלל, וממילא הוא דבר שהדין נותן אותו שיסורין יבואו עליו, כי מי שמתפעל מן ההתבוננות ומן הלמודים אינו צריך שיתייסר בגופו כי כבר ישוב מחטאתיו בלי זה מכח הרהורי תשובה שיוולדו בלבבו, אך הלצים שאינם מתפעלים מן התוכחות, אין להם תיקון אלא השפטים, שאלה לא יהיה כח בליצנותם לדחותם מעליהם כאשר ידיחו המוסרים".

כז גמ', במטותא בעינא מיניכו דלא תתלוצצו. העיר המראית עין, אמאי אמר להו דיפרשו מיראת העונש דלא ליתו עליהו יסורין, הא הוה ליה למימר דלא יתלוצצו משום דעוון חמור הוא. ועוד, מה שייך לשון "במטותא בעינא מיניכו" וכי צריך לבוא בתחינה שישמרו התורה. וביאר, דכוונת רבא שיתרחקו הרחקה גדולה אפילו מספק ליצנות, ולא יבקשו צדי היתר, ולזה אמר בלשון בקשה דשמא מה שאתם סוברים דאינו ליצנות הוא ליצנות ויבואו יסורים, ועליכם להתרחק הרבה.

כח גמ', שם. הקשה הבן יהודע, וכי סלקא דעתיה דרבנן יתלוצצו שבא להזהירם. ועוד, למה דוקא רבא נתעורר באזהרה זו. וביאר, דאיתא בשבת (ל:), רבא מקמי דפתח להו לרבנן אמר מילתא דבדיחותא ובדחי רבנן, ובסוף יתיב באימתא ופתח בשמעתי. ויש לומר, דכיון דפתח להו בכך חשש שמא ילמדו גם הם לעורר השמחה באופן הקרוב לליצנות. [אמנם לפנינו שם בשבת איתא "רבה"]. ורבינו יונה בשערי תשובה (ח"ג אות קע"ז) כתב, דהחכמים היו מזהירין לתלמידיהם שלא להתלוצץ גם על דרך מקרה ועראי, ועל החלק הזה הוצרכו להזהיר כי רבים יכשלו בו על דרך המקרה.

כט גמ', כל המתלוץ נופל בגהינם. כתב בשמירת הלשון (פרק יג), דנראה

שהרי בעודה שם הא קאמר דלא זינתה, אלא על כרחך כדפירש רש"י ד"ה פלגא, דפירש פלח את המלך בכל עת שיעלילו עליו.

דף יח ע"ב

יד גמ', אלהא דמאיר ענני. ביאר המהרש"א (חידושי אגדות), דכל כמה דהוה מצוי לאצולי בממון, לא הוה בעי לאצולי על ידי נס, ד"אלהא דמאיר ענני", ולכן אמר ליה שקול תרבא וכו', והוה מה שעשה בהנהו כלבי. למשל לדברים אלו, דבשעה שהכלבים באים לנשוך את האדם הוא מציל עצמו על ידי שמשליך פיסת רגבים ביניהם, והכלבים הולכים ממנו ורצים אחר פיסת רגב וחושבים לאכלו, והוא רץ לדרכו ומציל את עצמו, וכשרואים הכלבים שאינו מאכל חוורים לרדוף אחריו, והיינו משום שחשש שהשומר לא ירצה להציל עצמו בממון שנתן לו, ולכתחילה ירצה להציל עצמו בנס ד"אלהא דמאיר וכו'". ויחזיק הממון כולו לעצמו. (ועיין להלן אות טז).

טו גמ', שם. הקשה המהרש"א (חידושי אגדות), היאך ייחד רבי מאיר שמו של הקדוש ברוך הוא על עצמו בחייו, הרי אמרו "אין הקדוש ברוך הוא מייחד שמו על הצדיקים בחייהם" שנאמר "אלהי אברהם ופחד יצחק וגו'". ותיירץ, דלא אמר "אלהא דמאיר" אלא לסימן בעלמא על שמו, ולא נתכוין כל עיקר על שמו רק נתכוין אלהא דמאיר לארץ ולדריים עליה הוא יעננו, או שאמר אלהא דמאיר לנו במלכות יון הקודמת בנס הנרות של חנוכה, כמו שייסד הפייט "ומי יאיר לך מאיר כו'" הוא יעננו להציל אותנו בנס מידיהם. (ועיין באות הבאה).

טז גמ', על לבי זונות. הקשה בהגהות יעב"ץ, אמאי לא אמר "אלהא דמאיר ענני" לאצולי נפשיה. ותיירץ, דלא שרי אלא מדוחק הצלת נפש דבת רבי חנינא ובדלא אפשר בלאו הכי, משום דאין הקדוש ברוך הוא מייחד שמו על הצדיקים בחייהם. מה שאין כן לרבי מאיר גופיה לא שפיר דמי לייחד שמו של הקדוש ברוך הוא משום הצלת גופו. ועוד, דכיון דהוה אפשר ליה לאתצולי בגוונא אחרינא הוי משתמש בתנא [ועיין מגילה (כח:)]. (ועיין באות הקודמת ושלפניה).

יז גמ', בשולי עובדי כוכבים חזא טמש בהא וכו'. כתב בתרומת הדשן (סימן קצז), דלפי דעת ספר חסידים מוכח מהא דרבי מאיר, דאפילו להתדמות לנכרי בדבר איסור גמור כההיא דנבילה, שריא. וכתב דנראה, דאפילו בשעת השמד שרי כי האי גוונא, והא דאסור לשנות אפילו ערקתא דמסאנא כדאיתא בסנהדרין (עד:), היינו דוקא כשמכירים בו שהוא יהודי ורוצים לכופו שישנה מדת מנהג היהודים, חייב למסור את עצמו שלא יחלל השם, אבל כשעושה את עצמו כנכרי כדי שלא יכירוהו שהוא יהודי ליכא חילול. אבל כתב, דנראה דאין ראייה מהא דרבי מאיר, כיון דאיכא למימר דסברי הנכרים דישאל חשוד לאכול נבילות הוא תדע דאמרו חס ושלוש שזוהו רבי מאיר, ולא אמרו חס ושלוש שזוהו יהודי.

יח גמ', אתא אליהו אדמי ליה כזונה כרכתיה. הקשה הבן יהודע, כיון שהצלתו היתה בדרך נס מדוע לא ניצל באופן אחר ולא באופן שהיה נדמה לזונה. ותיירץ, דאחי לרמוז לו שזכה לנס בשביל המצוה שהצלת בת ישראל צדקת מטומאת זנות, ובוה יודע גודל זכות האדם המתקנא בשביל הזנות והמציל את ישראל ושומר אותם בדבר זה. ובספר בית ארוזים, ביאר במה שדקדק לשון הגמ', "אדמי להו כזונה", דהיינו לגויים, אבל לרבי מאיר היה נראה כאלהו.

יט רש"י ד"ה ואיכא דאמרי משום מעשה דברויא, בתוה"ד, וצוה לאחד מתלמידיו כו'. כתב בהגהות תפארת ישראל, דבחר בתלמיד שהיה יודע שהוא ירא שמים ולא יעשה עמה איסור אף כשתתרצה, וכן הוי, דחס ושלוש דרבי מאיר יכשילנה. והבן יהודע הקשה, איך לא חשש רבי מאיר שמא יעלה בלב התלמיד הרהורי עבירה, ועיין מה שהאריך לתרץ בוה.

כ גמ', הרי זה מושב לצים. ביאר המהרש"א (חידושי אגדות), לפי שיש לבעל דין לחלוק שעניני ליצנות אלו שזכר, יש בהם דברי חכמה במשלים ומליצות, וכמו שקרא את מושב לצים לקמן תחבולות כמו "בתחבולות תעשה לך מלחמה", גם משמחים הלבבות ונפשות הדואגים, על כן אמר דממה שהזהיר דוד על מושב לצים, ועליהם אמר "כי אם בתורת ה' חפצו", למדת דאדרבה אלו מביאין לידי ביטול תורה המשמחת הלבבות ונפשות.

כא גמ', הא למדת שדברים הללו מביאין את האדם לידי ביטול תורה. כתב

הדרגת היוזמי

מסכת עבודה זרה דף יח – דף יט

כב אלול – כג אלול התש"ע

הוּ וכו' על השלישית, שתשתדלו ללמוד בלי פניה כלל. אמנם התוס' ד"ה על מנת כתבו, פירוש בתוהא וכו'. ועיין באות הבאה.

ו) גמ', שם. פירש התוס' יו"ט באבות (פרק א' משנה ג'), דהתנא הזהיר שתהא העבודה מאהבה בלבד לפי שזו היא עיקר העבודה, אבל לא רצה לומר שהעבודה על מנת לקבל פרס אסורה, שמכל מקום עובד ה' הוא, ומפני כן לא נמנעה התורה להודיע השכר והעונש, כיון שאם יעבוד לתקות השכר או מניעת ההיזק, נהי דאינו במעלה כמו העובד מאהבה שאין לו בעבודתו שום פנייה, מכל מקום לא יצא מכלל העובדים, כדאיתא בבבא בתרא (י:). ועוד שאם אי אתה אומר כן, אתה מקפח חס ושולם רגליהן של שונאי ישראל כי איה שוקל איה סופר אשר יאמר כי הוא זה העובד מאהבה, וודאי לא ניחא למרייהו דתימרו הכי. (עיין שם שהאריך להוכיח כן ולבאר הענין).

ז) גמ', סליק ספרא לוי אמר לוייתו לן משלי כו'. כתב המהרש"א, דנקט לה בכי האי גוונא דסליק ספרא, לאשמעינן שבשעה שמסיימין ספר אחד יש להתחיל ספר האחר כמו שאנו עושים בשמחת תורה על פי המדרש מפני קטרוג השטן. ועיין טור (או"ח סימן תרס"ח).

ח) גמ', כיפיה ללוי ואייתו תילים. ביאר המהרש"א (חידושי אגדות), דכפייה לכך, משום דסדרן של כתובים כך הוא, תהלים ואחר כך משלי כדאמרינן בבבא בתרא (יד:). עוד ביאר, לפי שספר תהלים כולו יראת שמים, וספר משלי כולו דברי חכמה ומשל, ותנן באבות (פרק ג' משנה ט), כל שיראת חטא קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת.

ט) גמ', אמר רבא לעולם ילמוד אדם תורה במקום שלבו חפץ. ביאר המהרש"א (חידושי אגדות), שכבר אמר רבי לעיל "לעולם ילמוד אדם תורה במקום שלבו חפץ" דהיינו מאיזו מסכת וספר כדמסיק, אבל הכא אמר במקום בבי"ת דהיינו אצל רב שלבו חפץ. וכן הוא בילקוט דברי רבא ממי שלבו חפץ, ויהיה המכוון ד"חפצו", לרבי על המקום ולרבא על הרב. ועיין עוד בעבודת עבודה. ועיין מאירי, שכתב, לעולם לא יתחיל אדם לשנות אלא במקום שלבו חפץ.

י) גמ', ולכסוף נקראת על שמו. פירש רש"י ד"ה נקראת על שמו, של אותו תלמיד שטרח בה. וביאר המהרש"א (חידושי אגדות), על פי מה דאיתא בנדרים (לח.), בתחלה היה משה לומד תורה ומשכחה עד שנתנה לו במתנה וכו', דפירושו שבתחלה היה לומד ומשכחה עד שלמדה מרבו כל כך עד שנעשית קנין בנפשו, והיינו במתנה (עיין שם עוד). ועיין עוד צ"ח ברכות (סד.).

יא) [רש"י ד"ה נקראת על שמו, של אותו תלמיד שטרח בה כדכתיב ובתורתו וכו'. וחזינן מהמשך דבריו שכתב בד"ה ילמד אדם, מרבו, עד שתהא גירסת התלמוד ופירושו שגורה לו בפיו. ובד"ה ואח"כ יהגה, כתב, יעיין בתלמודו לדמות מילתא למילתא להקשות ולתרץ ובראשונה וכו' ועוד, לאחר ששנה הרבה הוא מתיישב בתלמודו ומתרץ לעצמו דבר הקשה וה"נ אמרינן בהרואה (ברכות סג:). הסכת הס ואח"כ כתת ומייתנין להא דרבא התם. וכן מבואר ברש"י קדושין (לב:). ד"ה ובתורתו יהגה דכתב, ומשלמדה וגרסה, היא נקראת תורתו. וכן איתא בסנהדרין (צט:). זמר בכל יום, שהתורה מבקשת מאת קונה למי שחזר על אף שכבר למדה למסור לו סודותיה. שנקראת תורתו, לא מחמת עמל העיון, אלא עמל הגירסה והחזרה.]

יב) גמ', לעולם ליגריס איניש ואף על גב דמשכח. כתב המהרש"א (חידושי אגדות), דיליף לה מסיפיה דהאי קרא גופיה "גרסה נפשי לתאבה אל משפטין בכל עת", דהיינו לפי אותה שעה אף דמשכח לעתיד, וכן איתא בילקוט. וביאר הרש"ש, דהיינו, שעל ידי שאינו לומד בעיון ובעומק, משכח מהר כמו שדרשו בפסוק "ואף חכמתי עמדה לי" תורה שלמדתי באף עמדה לי, פירוש נשאר אצלי עומד קיים.

יג) גמ', ואף על גב דלא ידע מאי קאמרו. כתב העץ יוסף בשם הגר"א, דבודאי צריך להבין פשט הברור, אלא דאם קשה לו ממקום אחר ואינו יודע ליישב הסתירה מיחשב תלמוד תורה. ובשולחן ערוך הגר"ז (הלכות תלמוד תורה פ"ב סעיף י"ג) כתב, דרק בתורה שבכתב מקיים מצות תלמוד תורה אף על פי שאינו מבין, אבל בתורה שבעל פה אם אינו מבין הפירוש אינו נחשב לימוד כלל. וסיים, דאף על פי כן יש לאדם לעסוק בכל התורה גם דברים שלא יוכל להבין, ולעתיד לבא יזכה להבין ולהשיג כל התורה שעסק

לפרש הא דאמרו לשון "נופל" ולא לשון "יפול", במה שכתב הגר"א במשלי (פרק א' פסוק כ"ג), בענין בעלי הלצון, שיש להם גודל התאוה לדבר דברים בטלים וליצנות אף שאין הם הנאת הגוף, מפני שבכל דבר שאדם עושה נותנין לו רוח ממרום, וזה הרוח אינו נח ושקט עד שעושה עוד דברים כאלה, ומזה יש לו נחת רוח הן בדבר מצוה והן בדבר עבירה, ועבירה גוררת עבירה ומצוה גוררת מצוה, ועבירה גדולה הרוח הבא ממנה גדול ומתאוה יותר לעבירה עוד, וכן בדבר מצוה גדולה באה רוח ממקום קדוש מאד ומתאוה מאד למצוה ונהנה מאד מחמת אותה מצוה, וידוע שהמצוה הגדולה מכל המצוות היא לימוד התורה, ולהיפך דברים בטלים וליצנות שזה היפך התורה, ולהכי יש הנאה מדברים בטלים וליצנות יותר מכל העבירות אף שאין בזה עולם הזה, אך מחמת שהרוח הטומאה גדולה עד מאד והיא כמעין הנובע היפך התורה שהיא כמעין הנובע, וידוע דרוח הטומאה הנעשית על ידי העבירה היא גופא המענשת לאדם אחר פטירתו בגיהנם, ולכך אמרו לשון נופל בגיהנם, להורות לנו שבעת אמירת הליצנות מרחף עליו הרוח הטומאה הגדולה, והוא ממש נופל בגיהנם בחייו, וכמו שכתב בנפש החיים (שער א' פ"ב).

ל) גמ', שלא ישב בתחבולות. פירש הראב"ד, עם יושבי קרנות שאין אומרים אלא דברי בטלה. והערוך (אות תיו, ערך תחבול) פירש, שמתקבצין ויושבין ברחוב העיר ועומדין שנים שנים מהן ועושין מלחמה לשחוק בתחבולות. והמהרש"א (חידושי אגדות) פירש, שהם תחבולות חכמה והם מיני ליצנות.

דף יט ע"א

א) גמ', שלא הלך בעצת אנשי דור ההפלה. פירש המהרש"א (חידושי אגדות), דהגמ' נקטה הכא לשון "לא הלך", כי באמת בתחלה עמד וישב עמהם כי היה כל הארץ שפה אחת, אמנם כאשר הלכו ונסעו מקדם למצוא להם בקעה, ואמרו הבה נבנה לנו עיר, להמריד על הקדוש ברוך הוא, אברהם לא הלך עמהם ובעצתם, רק נשאר במקומו.

ב) גמ', שלא עמד בעמידת סדום וכו'. ביאר המהרש"א (חידושי אגדות), דהגמ' נקטה לשון "לא עמד", משום דאף במקום שהיה ראוי לעמוד עמהם, דהיינו במעמד המלחמה של מלכי סדום עם ארבעת המלכים כדי להציל את לוט אחיו, לא עמד עמהם לפי שחטאים היו. ועל כן נפלו במלחמה, עד שהוצרך אחר כך אברהם לרדוף אחרי המלכים להציל את לוט.

ג) גמ', אשרי מי שעושה תשובה כשהוא איש. יש לעיין מהיכי תיתי לפרש הקרא לענין תשובה, ולא בצדיק מעיקרא. ולכאורה נראה דהוא מה שהוקשה לרש"י בד"ה כשהוא איש, שפירש, בלומך ממחר להכיר בוראו וכו', וביאר דתשובה דהכא היינו תשובה אל השם, ולא ששב מחטאינו.

ד) גמ', כשהוא איש. פירש רש"י ד"ה כשהוא איש, כשהוא בחור בכחו כלומר ממחר להכיר בוראו קודם ימי הזקנה. והמאירי ביאר, דהתשובה המעולה היא בעת הבחורות, ובעת שכוחותיו מוכנים לעבירה כמו שהיו בשעה שהיה עושה את העבירות אלא שהוא שוברם ומניחם ומחלישם בהכנתו. ועיין שערי תשובה לרבינו יונה (שער ראשון אות ט'). ובאורחות צדיקים (שער העשרים וששה, שער התשובה) ביאר, דמפני שבעה דברים יקדים האדם לשוב בבחורות. א. כי עבודת התורה והיראה שהאדם חייב המה רבים מאד מאד. ב. דאם יאחר תשובתו עד שיכניס ויאסף הון אז יחמד ויכסף יותר. ג. כי הזמן מתמעט והמלאכה מרובה. ד. דכשמתאחר, אז היצר הולך ומתגבר ומתקשה הלב וכבר הורגל בעבירות ולא יוכל לטהר עצמו. ה. שמא לא יאריך ימים וימות טרם ישוב. ו. דכשיתאחר לשוב יהיו עוונותיו ישנים וישכח ולא ידאג להם. ז. דהשכר על תשובה בימי בחורות גדול יותר, מה שאין כן כשהוא בא בימים ויחלש כח היצר (עיין שם באריכות).

ה) גמ', אל תהיו כעבדים וכו' אלא היו וכו'. פירש רש"י ד"ה ולא בשכר מידותיו, שעובד את יוצרו מאהבת שמו וכו' ולא לשם קיבול שכר. והעיר הגר"א באבן שלמה (פ"ח אות ט"ו), אמאי בתחלה אמר לשון אזהרה "אל תהיו", ולאחר מיכן לשון עצה "אלא היו". ועוד, שהוא כפל לשון. ותירץ, דג' מיני מעשים יש, א. הלומד בשביל פניות, כגון "אקרא כדי שיקראוני רבי וכו'" והוא מפני כבוד ועושר, ב. שלומד בשביל בוראו שימצא חן בעיניו ויתן לו שכר טוב בעולם הבא, ג. שעושה כאשר ציונו לשמור ולעשות ולא לשום פניה כלל. ואמר התנא תחלה לשון אזהרה, על פניה הראשונה, ואמר, "אלא

דפירש בד"ה **ביומי**, דב' ימים מקרא וכו', קשה. **ובעץ יוסף קידושין** (ל). תירץ, דלא איירי הכא אלא אחר שלמד הכל והוא חוזר עליהם דאז ישלש.

(כא) **[רש"י ד"ה ביומי]**, ב' ימים מקרא וב' ימים משנה וכו'. ועיין מה שהקשו **התוס'** ד"ה **ישלש אדם**, ולכאורה יש לפרש חלוקת השליש לימי השבוע, יש לומר על פי מה שכתב **האור החיים בראשית** (פ"ב ג'), דכל שבוע מקבל את חיותו משבת קודש הקודמת, ואם כן הווי בריאה שלימה שבה צריך לנהוג בשילוש. ולא קשיא דאכתי מי ידע כמה חיי, דעל כרחק ליכא למימר דלכך כיונו התוס' דהרי לא חיישינן שמא ימות, אלא שכיונו להקשות שקביעת השלם אי אפשר בכהאי גוונא. ועיין **מהרי"ט בקדושין** (ל).

(כב) **רש"י ד"ה אם פרו יתן**, שיקבע עיתים לתורה. היינו דלבר מעסק התורה שמחוייב כל איש מישראל, איכא חיוב דקביעת "עיתים לתורה", כמו שכתב **השולחן ערוך** (אור"ח קנה סעיף א), דיקבע עת ללמוד שאותו העת יהיה **קבוע**, שלא יעבירונו אף אם הוא סבור להרויח הרבה. וכתב עוד (בסימן רלח סעיף ב), דאם יש לו חק קבוע ללמוד כך וכך ליום, והיה טרוד ביום ולא השלימו, ישלימו בלילה מיד. ועיין עוד **תוס' סנהדרין** (ז). **ד"ה אלא על דברי תורה**.

(כג) **גמ'**, **ועד כמה עד מ' שנים וכו'**. כתב **בחיודשי הר"ן**, שמעינן מינה דאין חכם רשאי להורות כל זמן שיש בעיר גדול ממנו, אם לא הגיע לארבעים, אבל אין בעיר גדול ממנו, מורה, אף שלא הגיע לארבעים. ותמה על **הרמב"ם** (פ"ה מתלמוד תורה ה"ד) שכתב הלכה זו, ולא חלק בין ארבעים לפחות מהן, ובין שאין גדול ממנו לשיש גדול ממנו. ותמה עוד על **הרי"ף** (ה: מדפיו) שלא הביא הא דרבא אורי בשוין. ועיין **כסף משנה ולחם משנה** (שם).

(כד) **רש"י ד"ה עד ארבעין שנים**, משנולד. אבל **תוס' בסוטה** (כב:): **ד"ה ועד פירשו**, משנה שהתחיל ללמוד עד ארבעים שנה ולא משנה שנולד, והוכיחו ממכילתין **לעיל** (ה:), דאמרינן "ולא נתן ה' לכם לב לדעת עד היום הזה" שמע מינה לא קאים איניש אדעתיה דרביה עד מ' שנים, דהיינומתן תורה עד מ' שנה שלמדו. וכתב **המהרש"א** (חיודשי אגדות, שם), שאפשר לפרש דהיינו ארבעין משנולד, וכדתנן **באבות** (פ"ה מכ"א) בן ארבעים לבניה, דהיינו שמבין דבר מתוך דבר, דעד גיל ארבעים שנה הוא זמן שימושה של תורה לקבל מרבו. ומה שהוכיחו התוס', יש לתרץ, דודאי היו בדור המדבר גם כמה וכמה קטנים שנולדו קודם מתן תורה, ולא היו ראויים בהתחלת הלימוד, וגם עמדם הכתוב מדבר "ולא נתן לכם לב לדעת", דהיינו שיש להם ארבעים שנה מלידתם גם אם לא למדו ארבעים שנה, וכמו ששינוי בן ארבעים לבניה דלא איירי דוקא בלמד כל הארבעים שנה. ו**בתוס' רבינו אלחנן** כתב, דהכא מיירי שהוא בן ארבעים שנה ולא שייך להא דלעיל דמיירי שלמד לפניו ארבעים שנה.

(כה) **גמ'**, **שאפילו שיחת חולין של תלמידי חכמים צריכה תלמוד**. פירש **רש"י ד"ה שיחת חולין**, צריכה תלמוד כדי להתלמד לדבר בלשונם שהוא בלשון נקיה ועושר ומרפא. ו**ברש"י סוכה** (כא:): **ד"ה צריכה לימוד פירש**, צריך לשומעים שיתנו להן לב. וכתב **המהרש"א** (חיודשי אגדות הכא), **דבסוכה** (כא:): גבי מעשה דטבי עבדו דרבן גמליאל נמי אמרינן הכי, דצריכה תלמוד. ושם הפירוש הוא, דמתוך שיחתן תבין דבר מה מדברי תורה. ו**בגליון הגמ'** הכא כתב, דהכא איתא "תלמוד" והתם איתא "לימוד", ועיין בפירוש רש"י דהכא ודהתם והיינו דאולי הם ב' ענינים.

(כו) **גמ'**, **כל העוסק בתורה נכסיו מצליחין**. כתב **ההעמק דבר שמות** (טו' כו'), דהא דתנן **באבות** (ו' ד'), כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל וכו', היינו בתחלת בואו ללמוד, אבל אחר שזכה והשיג מעלות התורה זוכה להתפרנס בריוח.

(כז) **גמ'**, **מאן בעי חיי**. ביאר **המהר"ל** (חיודשי אגדות), דאף שיש עוד מצות שסגולתם חיים ואריכות ימים, כמו כיבוד אב ואם ושילוח הקן, מכל מקום שמירת הדיבור הוא חיים בעצם וטבע ולא רק סגולה, דכתיב **בבראשית** (ב' ז') "ויהי האדם לנפש חיה" ותרגם **אונקלוס**, לרוח ממלא דהיינו לרוח המדבר, הרי שעל ידי כח הדיבור נקרא האדם "נפש חיה", והיינו כשנוצר לשונו שהרי "מות וחיים ביד הלשון".

(כח) **גמ'**, **אם בנה שכרו מותר פשיטא**. הקשה **העבודת עבודה**, מאי "פשיטא", הא היה מקום לומר דיקנסוהו על מה שעבר על האיסור של בניית הכיפה, ולא שמועינן דלא קנסוהו.

בה עולם הזה ולא השיגה מקוצר דעתו. ועיין **מגן אברהם** (אור"ח סימן נ' סק"ב) שכתב, דאם אומר משניות ואינו מבין, אינו נקרא לימוד.

(יד) **תוס' ד"ה אמר רבא אמר רב סחורא**, בתוה"ד, והא דאמר סוף אלו מציאות כו'. ו**בתוס' סנהדרין** (מט:): **ד"ה אמר רבא** תירצו עוד, דמשמיה דנפשיה לא אגמריה טפי. עוד תירצו דבהיא שעתא אכתי לא גמר מיניה טפי.

(טו) **גמ'**, **ידעי רבנן הא מילתא ועברי עלה**. פירש **המהרש"א** (חיודשי אגדות), דרבנן סברי כדלעיל, דילמד ואחר כך יהגה, וכן ילמד אף דמשכח, ולכך עברי עלה. וכן ר' נחמן בר יצחק, ודלא **כתוס' ד"ה אנא**. ונמשמעות דבריו דפליגי הני לישני, ולכאורה יש לפרש, דהנך דהם **רבנן** יכולים ללמוד חבילות חבילות, אבל תלמיד שמתחיל שעליו נאמר הדברים לעיל צריך להיות קובץ על ידו].

(טז) **גמ'**, **אמר להו רב חסדא לרבנן וכו'**. לכאורה יש לעיין אמאי מסתפי, הא יכול לומר להם דברי רבה דהני מילי בסברא, ודוחק לומר דלא ידע לה. ויש לפרש, דלימודו של ר' חסדא עם תלמידיו היה בגירסא ומעט עיון, ולא רצה לומר להם מימרא זו דידע שיסברו דחשיב סברא ויעזבוהו, אבל באמת לא היה אלא גירסא. והם הדברים שאמר להם רבה].

דף יט ע"ב

(יז) **גמ'**, **על פלגי מים א"ר תנחום בר חנילאי לעולם ישלש אדם וכו'**. כתב **הר"ן** (ה: מדפי הרי"ף), דר' תנחום מפרש פלגי מלשון חלוקה דהיינו פלוגתא, וכן כתב **הריטב"א**, דרבי תנחום מפרש מים דהיינו תורה, ופלגי מלשון חלוקה כדכתיב **בראשית** (י כה) "כי בימיו נפלגה הארץ".

(יח) **גמ'**, **שם**. כתבו **הר"ן** (ה: מדפי הרי"ף) ו**בחיודשי הריטב"א**, דלאו דוקא שישליש ימותיו בשוה שהרי התלמוד צריך זמן הרבה ואף המשנה חמורה מן המקרא, אלא לומר שיתן זמן לכל אחד כפי הראוי לו, וכתב **הריטב"א** בשם **רבינו נרו**, שאין זה אלא בתחלת לימודו של אדם, אבל כשעומד על תלמודו, ודאי שצריך שיתן רוב זמנו בתלמוד וישלים פרשיותיו עם הצבור בכל שבת, ויעיין מעט בנביאים וכתובים לפעמים. ו**הרמב"ם** (פ"א מתלמוד תורה הי"א) כתב, כיצד היה בעל אומנות והיה עוסק במלאכה שלש שעות ביום ובתורה תשע, אותן התשע קורא בשלש מהן בתורה שבכתב ובשלש בתורה שבעל פה ובשלש מתבונן בדעת להבין דבר מדבר, ודברי קבלה בכלל תורה שבכתב הן ופירושן בכלל תורה שבעל פה, והעניינות הנקראין פרס בכלל תלמוד, **במה דברים אמורים בתחלת תלמודו של אדם**, אבל **בשיגדיל בחכמה** ולא יהא צריך לא ללמוד תורה שבכתב ולא לעסוק תמיד בתורה שבעל פה, יקרא בעיתים מזומנים תורה שבכתב ודברי השמועה **ויפנה כל ימיו לתלמוד בלבד** לפי רוחב לבו וישוּב דעתו. וכתב **הלחם משנה**, דהרמב"ם אתי ליתן סמך להא שאין אנו נוהגים אלא בתלמוד, והיינו דלא **כרבינו תם בתוס' ד"ה ישלש אדם**, שתירץ באופן אחר. ו**הכסף משנה** כתב, שהדבר פשוט דלתלמוד צריך זמן רב מה שאין צריך למקרא ולמשנה. ו**הגרי"א** ציין המקור לדברי הרמב"ם מהא דאיתא **בבבא מציעא** (לג:), העוסקין במקרא מדה ואינה מדה, במשנה מדה ונוטלין עליה שכר, **גמרא אין לך מדה גדולה מזו**. ו**ההגהות מיימוניות** הביא **ממסכת סופרים** (פט"ו ה"ח), דכשם שאי אפשר לעולם בלא מלח ובלא פלפלין ובלא בשמים, כך אי אפשר לעולם בלא מקרא ובלא משנה ובלא תלמוד, אבל אשרי לו לאדם שעמלו בתלמוד ולא שיהא **דולג** במקרא ובמשנה ויבא לידי תלמוד, אלא על מנת **שילמד** מקרא ומשנה ויבא לתלמוד. ועיין עוד **בשו"ת אגרות משה** (אורח חיים חלק ד סימן לט).

(יט) **גמ'**, **שם**. הכא דרשינן לה מקרא דעל פלגי מים, אבל **בקידושין** (ל). איתא, ושננתם לבניך אל תקרי ושננתם אלא ושלשתם לעלם ישלש אדם שנותיו וכו'. ועיין **תוס' שבועות** (לא:): **ד"ה ורואה זכות**, דכן דרך הש"ס בכמה דוכתי.

(כ) **גמ'**, **כי קאמרינן ביומי**. הקשה **המהרש"א** (חיודשי אגדות), מהא דתנן **באבות** (פ"ה מכ"א), בן חמש למקרא בן עשר למשנה ובן חמשה עשר לתלמוד, והיינו שיהיה לימודו לפי הזמנים הללו, וכשיגיע לט"ו יבלה ימיו בתלמוד, וכדאיתא **בבבא מציעא** (לג:). וכתב, דלפירוש **תוס' ד"ה ישלש**, ניחא, דאין הכי נמי, אלא שבכל יום ילמוד קצת מקרא ומשנה, אבל **לרש"י**

מנא לן. וכתב ליישב קצת, דדייק לה מדקרינן "לא תחנם", דאי לא אתי אלא לתרתי אם כן לקרייה "לא תחנם" בחולם לשון חן, מאי אמרת דהא לא אתא אלא לחן אם כן לכתוב מלא ב"ויו", אלא ודאי אתי למידרש מיניה נמי לשון חנם, ולחנם בלבד לא מצית למימר דאתא דאם כן נכתוב מלא ביו"ד, אלא שמע מינה תרתי, אי נמי שיהא להיפך, ומדקרינן ליה "תחנם" שמע מינה למידרש מיניה כולהו. ועיין עוד ב**לחם סתרים ובכוס הישועות**.

ד גמ', נמצא אתה אומר אחד גר ואחד עובד כוכבים בין בנתינה בין במכירה דברי רבי מאיר. הקשה הקהל **לעקב** (סימן י" אות ב'), הא בפשוטו הא דקאמר רבי מאיר "אחד גר במכירה", היינו שרשאי לסרב מליתנו לו במתנה, ולאפוקי מדרכי יהודה דאמר דברים ככתבן ומחוייב לגר בנתינה, ואם כן קשה מהא דמסקינן דמהא דכתיב "או מכור" ולא כתיב "ומכור" ילפינן קדימות נתינה דגר למכירה דנכרי, דהיינו דאפילו לרבי מאיר בשיש לפניו נתינה לגר ומכירה לנכרי, חייב ליתן לגר ולדחות מכירה דנכרי, והשתא, ומה במקום שנכרי עומד כאן ורוצה לשלם, דהוי הנתינה לגר הפסד גמור, חייב ליתן לגר במתנה, כל שכן כשאין נכרי הרוצה לקנות לפנינו, דאפשר שנתינה זו אינה הפסד כלל, דמי יימר שיוזמן לו קונה, כל שכן שיהא חייב ליתן לגר בחנם, ואמאי קאמר רבי מאיר בבבביתא דלגר נמי במכירה דהיינו דרשאי לדרוש דמים מהגר. וכתב, דלפי תירוץ בתרא **דתוס' רבנו פרץ בפסחים** (כ"א:), (המובא באות ח), אתי שפיר, כיון דבאמת אף לרבי מאיר רשאי למכור ואין חייב ליתן לגר, ולא אמרו אלא להקדים נתינה דגר לנתינה דנכרי, ומכירה דגר למכירה דנכרי. אבל **לתוס' ד"ה רבי מאיר**, דלא משני הכי קשיא טובא. ונלכאורה אפשר לתרץ, דמה שאמר רבי מאיר דאין רשאי למכור לגר, היינו בגר הזקוק לצדקה, ומה שאמר שרשאי למכור, היינו בגר אמיד שאינו זקוק לצדקה].

ה תוס' ד"ה אחד גר, בתוה"ד, וכן ארור אפס כי עז אם אפס מוסב לארור אינו מקלל כו'. כתבו **המהרש"א והמהר"ם**, דמדבריהם נראה דמלת **אפס** אין לו הכרע, ולא משמע הכי דמלת **ארוך** אין לה הכרע, דאותה נקט הש"ס, וככל אינך דנקט הש"ס התיבה עצמה דאין לה הכרע, וכן פירשו **רש"י ביומא** (שם) **ד"ה ארור, ותוס' (שם) ד"ה שאת משוקדים**, דמלת ארור אין לו הכרע אי קאי אשור דלקמיה דהיינו שור של ארור דהיינו שכס שהוא מארור כנען, או קאי אאפס כי עז שקלל אפס, דברי תוס' הכא צריכים עיין.

ו תוס' ד"ה רבי יהודה אומר, בתוה"ד, והאי דהכא נמי איצטריך לעשה. ביאר **המהרש"א**, דהיינו "מכור ולא תתן" ולא הבא מכלל עשה, עשה הוא.

ז בא"ד, דהכא בעובד כוכבים המכירו מותר וכו'. אבל **המאירי** כתב, דכמו שמותר ליתן לשכנו וחבירו, כך מותר לכל שהוא מן האומות הגדורות בדרכי הדתות ומודות באלוהות, ואין ספק שאף בשאין מכירו מותר וראוי, וכבר אמרו שולח אדם ירך לנכרי.

ח תוס' ד"ה ורבי מאיר, ואם תאמר וכי אם יש לו לאדם חפץ וכו'. וכן הקשה **בתוס' רבינו פרץ פסחים** (כ"א:), דהיאך סלקא דעתך למימר דאם הנבילה שוה י' ליטרא שצריך ליתנה לגוי, ויאבד כל ממנו. ותירץ, דמיירי במתנה מועטת, אבל מתנה מרובה לא. עוד תירץ, דהכי פירושו, להקדים נתינה דגר פירוש וגם מכירתו, דהא מרבינן גר למכירה ולנתינה, ותרוייהו קדמי למכירה דגוי, פירוש וגם נתינתו, דגם גבי גוי מותר ליתנה, ולימדה שצריך להקדים נתינה דגר לנתינה דגוי ומכירה דגר למכירה דגוי, ולעולם שרי למכור וליתן לתרוייהו. וכן כתב **בתוס' הרא"ש** (שם).

ט גמ', אסור לאדם שיאמר כמה נאה עובדת כוכבים זו. ביאר **בהגהות יעב"ץ**, דהוא הדין עובד כוכבים. וכן הגירסא **בערכין** (יד'), **ובעין יעקב, וברי"ף** (ו. מדפיו) **ורא"ש** (סימן יא), אלא דבר בהוה דבנקבה שכיח טפי. וכתב, דעוד יש לומר, דנקטה הברייתא כמעשה שהיה ברבן שמעון בן גמליאל, וגם לאשמועינן רבותא במסקנא דאפילו בנקבה באקראי שרי, ומבעי לאודווי עלה וחיובי נמי הוא. ועל כרחך הכי הוא דלדיוקא איצטריך, דהא במסקנא נכרית וישראלית שוו בהא. וכן כתב **הפלאותא חריפתא** (אות ג), דיותר נראה כגירסת הרא"ש, משום דעל עובד כוכבים נמי שייך לומר שהוא נאה.

י גמ', אמר מה רבו מעשיך ה'. כתב **הברכני יוסף** (או"ח סימן רכה סעיף י'), דיש מדייקים מהא דלא אמר "ברוך שככה לו בעולמו" כדבסמוך, דעל עכו"ם אין מברכים, ולכך לא אמר אלא "מה רבו מעשיך ה'". ומאי דמייתי הגמרא

(כט רש"י ד"ה של ישראל, שעשה הישראל לצרכו למכרה לעובד כוכבים. כתב **בהגהות מראה כהן**, דנראה ברור דטעות סופר הוא, וכן צריך לומר "של ישראל שעשה ישראל לצרכו לעובדה", והוא סוף דיבור, "ושל עבודת כוכבים שעשה למוכרה לעבודת כוכבים משתעבד". וכן הוא מוכח להדיא **לקמן** (נב.), דבעי למילף לרבי ישמעאל דעבודת כוכבים של ישראל אסורה מיד מ"עגל", ומוכח דשל ישראל היינו שעשה ישראל לעבדה בעצמו, וכן מוכח **בט"ז** (קלט סק"א).

ל מתני', אין מוכרין להם במחובר לקרקע וכו'. ביאר **המאירי**, דהטעם דאין מוכרין להם אף פירות ותבואה ואילנות המחברים לקרקע, משום דכל המחובר לקרקע כקרקע דמי, גורינן הא אטו הא. אבל **בחזון איש** (יור"ד סימן ס"ה סק"ד) כתב, דלמכור אילן לגוי הוא אסור מדאורייתא, דמכירה לזמן כמכירה דמי, וחשיב שמוכר לו קרקע לזמן, ואף דתנן **בבבא בתרא** (פ"א.), דמוכר אילן אחד לא מכר קרקע.

לא מתני', שם. כתב **בחיידושי הריטב"א**, דלא אתא תנא השתא לאשמועינן דין אסור מכירת קרקע לגוים אם הוא בכל מקום אם לאו, אלא הכי קאמר כל מקום שאסור למכור קרקע אסור למכור מחובר לקרקע, שהמחובר לקרקע אף בענין זה כקרקע. והוכיח הריטב"א, דאם לא נאמר כן תקשי הלכתא אהלכתא, דהרי קיימא לן **לקמן** (כ"א.), כרבי יוסי דאמר בחוצה לארץ מוכרין אפילו שדות, ואילו הכא פסיק ותני אין מוכרין במחובר לקרקע כלל, וקיימא לן כסתם מתניתין כדאיתא לקמן.

לב מתני', אבל מוכר הוא משיקצץ. הקשה **בחיידושי השב"א**, פשיטא, דאמאי ניסק אדעתן למיסר משיקצץ. ותירץ, דתנא לגלויי רישא, שלא תאמר דהאיסור במחובר לקרקע אינו אלא למכור אילן לפירותיו עד שייבש האילן, דסתם לוקח אילן מחובר לקרקע, להעמידו לפירות הוא לוקחו, והלכך הוא אסור, דהווי חניית קרקע לימי העץ, אבל מחובר על מנת לקוץ, יהא מותר כרבי יהודה דהעומד לקוץ כנקצץ דמי, ואין כאן חניית קרקע, קא משמע לן דדוקא מוכר **משיקצץ**, אבל על מנת לקוץ לא, דלמא משהי ליה ולא קייץ. **ובחיידושי הריטב"א** תירץ, דקא משמע לן דאף דהוה מחובר לקרקע מעיקרו, לא אסור בו מכירה משום חשש מכירת מחובר עצמו, ולאשמועינן נמי, דרישא אפילו מוכר אילן יבש על מנת לקוץ אסרינן, כרבי מאיר דאמר אין מוכרין אלא שחוטתו. **והר"י מלוניל** נמי תירץ כתירוצא קמא דהריטב"א. **והרא"ש** (סימן כ"א) כתב, דרבי יהודה ורבי מאיר פליגי בדברי תנא קמא, דרבי יהודה מפרש דבריו דמותר משיתנה עמו לקוץ, ורבי מאיר מפרש דבריו משיקצץ ממש.

דף כ ע"א

א גמ', דאמר קרא לא תחנם לא תתן להם חנייה בקרקע. הקשה **בתוס' רבינו אלחנן**, אמאי שביק פשטיה דקרא דהוה לשון חנינה ורחמים כמו "לא תחוס עינך עליהם" (**דברים** ז, טז). ותירץ, דהוה בכלל לשון חן, ולכך לא הוצרך לפרשו. וכן כתב **רבינו בחיי** (**דברים** ז' ב'), דהנך ג' דרשות הם מלבד פשוטו שהוא לשון חנינה. **ורש"י ד"ה אם כן לכתוב**, פירש דמשמע לשון חנינה והוא חן. **ובתרגום אונקלוס** (שם) איתא, ולא תרחים עליהון. **ובחנוך** (מצודה תכו) כתב, דנצונינו שלא נחמול על עובדי עבודה זרה, ולא ישר בעינינו דבר מהם, כלומר שנרחיק ממשבתינו ולא יעלה על פיננו שיהיה במי שיעבוד עבודה זרה דבר תועלת, ולא יהיה מעלה חן בעינינו בשום ענין, עד שאמרו רז"ל, אסור לומר כמה נאה גוי זה או מה נחמד ונעים הוא, ועל זה נאמר "ולא תחנם", ובא הפירוש על זה לא תתן להם חן.

ב תוס' ד"ה דאמר קרא, בסוה"ד, ויש לומר דלא תכרות ברית וכו'. **ובתוס' רבינו אלחנן** תירץ, דבכל שאר אומות מותר לכרות לו ברית שלא להרגם ולא להזיקם דומיא דגבעונים, וכן בחירם שלא יזיק לו שלמה ולא יחריב את ארצו, אבל כריתת ברית של **שותפות וחובה** לכל דבר, יכול להיות אסור בכל אומות עובדי כוכבים, ועיין שם שבסוף דבריו הסיק שהוא דוחק.

ג גמ', מאי לא תחנם שמע מינה כולהו. הקשה **המהר"ם**, אכתי מנא לן למדרש מהאי כל הני תלתא דרשות, דלא תתן להם חן, וחנייה בקרקע, ומתנת חנם, דלמא לא אתי אלא לתרתי דהיינו חן ומתנת חנם, דאי לחן לחודיה לכתוב "לא תחנם" מלא בוי"ו, ואי למתנת חנם לחוד לכתוב "לא תחנם" מלא ביו"ד, ומדכתב חסר שמע מינה תרווייהו, אבל חנייה בקרקע

המות כדאיתא בבבא בתרא (טז), רואה בכל הצדדים להכשיל את בני האדם, וכאילו הוא מלא עינים בכל מצב ובכל מקום ובכל זמן. (יז) גמ', טיפה של מרה. ביאר התורת חיים, שהוא ארס של הנחש, כדתנן בתרומות (פרק ח' משנה ה').

(יח) גמ', הרוצה שלא יסרוח מתו יהפכנו על פניו. כתב בהגהות יעב"ץ, דהיינו שיהפכנו בעודו גוסס עד שלא ימות, מיהו לא שרי למעבד הכי שאסור להזיזו. (אבל לאחר מיתה שכבר נורקה בו הטיפה לא יהינה להופכו). אבל המהר"ל (חידושי אגדות) פירש, דגם אחר מיתה יהני, שלא יהיה נמשך הסרחון מן הפנים אל שאר הגוף, מפני שהסרחון בא מכח פניו ואם היא מונח על פניו אין הסרחון בא לשאר הגוף, וכאשר אינו מונח על פניו יורד לשאר הגוף. [ולדבריו טפי אתי שפיר, דלא איירי במידי דאיסורא].

(יט) גמ', ונשמרת מכל דבר רע כו' מכאן אמר רבי פנחס בן יאיר כו'. כתב העבודת עבודה, מה שאמרו מ"כאן" אין לו הבנה, אלא דיש לפרש על דרך שאמרו מדה טובה מרובה ממדת פורענות, והכא נמי למד רבי פנחס בן יאיר מהמדה הרעה דאם מהרהר ביום מביאו לידי עבירה אחרת בלילה, מכל שכן שמדה טובה מביאתו לידי מדה טובה. ועיין בספר עלי שור (חלק ב' דף רמ"ו).

(כ) גמ', תורה מביאה לידי זהירות זהירות מביאה לידי זריזות. פירש רש"י ד"ה זריזות, זריז ונשמר קודם לכן שלא תבא עבירה לידו, וברש"י ד"ה זהירות כתב, כשהעבירה בא לידו זהיר להשמר שלא יכשל. אבל המסילות ישירים (ריש פרק ו') כתב, דהזהירות סובב על הלא תעשה דהיינו להזהר מהחטא, והזריזות סובב על העשה דהיינו להזדרז בקיום העשין, והיינו "סור מרע ועשה טוב".

(כא) גמ', זריזות מביאה לידי נקיות. פירש רש"י ד"ה נקיות, נקי באין חטא. וביאר המסילות ישירים (פרק י'), דמדת נקיות היא היות האדם נקי לגמרי מכל מדה רעה ומכל חטא לא די ממה שהחטא בו מפורסם וגלוי, אלא גם כן ממה שהלב נפתח בו להורות היתר בדבר. וכתב, דכלשון הזה אמרו חכמים בסנהדרין (ל). על השלמים המטהרים מעשיהם טהרה רבה שלא יהיה בהם אפילו נדנדו דבר רע, "נקיי הדעת בירושלים". ובחידושי הר"ן כתב, דנקיות היא במחשבה. והחנוך (מצוה תס"ו) מפרש, נקיות כפשוטו, נקי מטינוף גשמי דעל ידו זוכים למדרגת רוח הקודש. וכן כתב בהגהות יעב"ץ, דאף שפירש רש"י נקי מן החטא, מכל מקום נראה דכילל נמי נקיות הגוף ומלבושו לשרמם מלכלוך, כדתנן במקואות (פ"ט מ"ו) של בנאים מצד אחד חוצץ. ואמרינן תלמיד חכם שנמצא רבב על בגדיו חייב מיתה וערבובתא דרישא ודגופא מתיא לידי שעמימותא, והחושש על נקיות נשמתו הוא חושש ודאי גם על נקיות גופו ובגדיו, שהם תכשיטיה, ודבר שכלי הוא לנהוג אדם חכם בנקיות, שלא ידמה לבהמה.

(כב) תוס' ד"ה ענוה מביאה, בירושלמי דשקלים גריס איפכא יראת חטא מביאה לידי ענוה וכו'. היפה עינים, ציין לירושלמי סוף פרק ג' (שם). אבל שם הגירסא אינה כמו שהביאו התוס', אלא ענוה מביאה לידי יראת חטא כלפנינו בבבלי, וכן בירושלמי שבת (פ"א ה"ג) ובשיר השירים רבה (פ"א), וגם המסקנא שם. ושם מוכח כן דמסיק יראת חטא מביאה לידי חסידות, ואם כן חסידות גדולה מכולן, והוא דלא כרבי יהושע בן לוי, וגם מהראיה מקרא "עקב ענוה יראת חטא" מוכח כגירסא שלפנינו, וצריך עיון בדברי התוס'.

(כג) גמ', רוח הקודש מביאה לידי תחיית המתים. ביאר העבודת עבודה, דמאי דקאמר הכא תחיית המתים, אין הכוונה שיזכה בעצמו לתחיית המתים כי בכך יזכו כל ישראל הכשרים, אלא הכוונה דרוח הקודש מביאתו שיהיה הווא מחייה מתים כאליהו ואלישע. וכתב, דבכך מיושב גירסת העין יעקב, "דתחיית המתים מביא לידי אליהו הנביא". ותמה המהרש"א (חידושי אגדות), הא אליהו הנביא יהיה קודם תחיית המתים, אמנם מאחר דהך תחיית המתים דהכא היינו שיהיה כח להצדיק להחיות מתים, להאי דרגא מגיע תחילה ולאחר מיכן יזכה לגילוי אליהו הנביא.

דף כא ע"א

(א) רש"י ד"ה משכירין להם בתים, בתוה"ד, דכי כתיב לא תתן להם חן וחנייה. כתב הרש"ש, דצריך למחוק תיבת "חן", כיון דאיסור נתינת חן שייך בכל מקום, וכן הוא ברש"י שביר"ף (ו. מדפי הרי"ף), ובהרע"ב.

דאמר מר, אינו אלא דוגמה דהיא, אבל לעולם אינו מברך. אבל הברכי יוסף פליג וכתב, דמברכים על עכו"ם, וכן מביאה בירושלמי ברכות (פ"ט ה"ה), וכן נפסק בשולחן ערוך (או"ח רכה סעיף י'), דמברכים אף על גוי בשם ומלכות. וכתב הבאר הגולה (אות ע), דמקורו בירושלמי (שם). וכתב המגן אברהם (סק"ב), דמותר דוקא ראייה בעלמא, אבל להסתכל בו ביותר ולהתבונן בדמותו אסור, והובא במשנה ברורה (ס"ק ל"ג).

(יא) גמ', ואף רבי עקיבא ראה וכו'. ביאר הרש"ש, דלא מייתי הש"ס הא דרבי עקיבא לאקשווי מיניה עליה דרב, אלא אגב דמייתי מעשה דרבן שמעון בן גמליאל, אייתי נמי הך דרמי לה, וכן משמע מלישנא דתירוצא "אודויי הוא דקא מודה" בלשון יחיד. אולם בעין יעקב הגירסא "רבנן אודויי הוא דמודו". וכן כתב התורת חיים, דמרבי עקיבא לא קשיא מידי כיון דלא היה מספר בשבחה, וכתב, דכן משמע בירושלמי, דלא פריך אלא מדרבן שמעון בן גמליאל, ומדלא מייתי התם מילתא דרבי עקיבא כלל, והא דהכא מייתי לה, משום דהווי סיומא דברייתא, וכן דרך הש"ס. ועיין עוד בעבודת עבודה. והבן יהוידע פירש, דמרבי עקיבא נמי מקשה ואף דלא שיבח בפירוש, מכל מקום מדבכה על האי שופרא דבלי בארעא הרי נכלל גם שבח על יופיה.

(יב) גמ', ולאסתכלי מי שרי. הקשה העבודת עבודה, מאי מקשינן, הלא המה רק רבן ולא הסתכלו, וראיה היא בהעברה בעלמא אבל הסתכלות היא בשימת לב. ובפתח עינים כתב, דמהא דמשני לקמן (עמוד ב), קרן זוית הואי, ולא תירצו דרבן שמעון בן גמליאל ראה דרך העברה בעלמא, מוכח דגם ראייה דרך העברה בעלמא אסורה. וביד מלאכי (כלל קמ"ט) דחה הראיה, ופירש, דכיון שאמר רבן שמעון בן גמליאל "מה רבו מעשיך ה'" שמע מינה דהסתכל ממש ביופיה, ולכך פריך ולאסתכלי מי שרי, (עיין שם עור). והאמרי צבי תירץ, דהכי פריך, כיון שיש איסור בהסתכלות שלא יבא לידי הרהור, ומבואר בתוס' לקמן (עמוד ב') ד"ה שלא, דהיא דרשא גמורה, היה להם לצדיקי וחסידים עולם לאסור עצמם אף בראייה, דנראה דהא דחסידיים אין מסתכלים חוץ לד' אמות אינו אלא למען שלא יבואו לראות בנשים. ונבעיקר מה שכתב בטעם שלא מסתכלים חוץ לד' אמות, עיין ראשית חכמה (שער היראה פ"ב), דהירא מן המלך אינו מגביה עיניו לפניו ומלא כל הארץ כבודו].

(יג) גמ', מיתביי ונשמרת מכל דבר רע וכו'. אבל בירושלמי ברכות (פ"ט ה"א), לא פרכינן מברייתא, אלא הכי פריך "זו דרכו של רבן גמליאל להסתכל בנשים", ופירש הפני משה, בתמיה. ולפי דברי האמרי צבי המובאים באות הקודמת, אתי שפיר הא דהירושלמי מקשה בהאי לישנא. וקצת צריך עיון לשון היפה עינים שכתב, הכא נמי מקשה ומתרץ בירושלמי שם].

(יד) גמ', שלא יסתכל אדם באשה נאה ואפילו פנויה. כתב בהגהות הראמ"ה הורוויץ, דפנויה מכוערת פעמים מותר כדי לכונסה הוא או קרובו, אבל בנאה, על כרחך מסתכל דרך זנות, דלכונסה אין צריך הסתכלות, כדאיתא כלה שענינה נאות אין צריכה בדיקה. עוד פירש, דכיון דביאת פנויה שרי מדאורייתא, שרי להסתכל במכוערת, אבל בנאה אסור מכל מקום שמא יהרהר בה בהיותה נשואה, כדאיתא באבות דרבי נתן (פרק ב'). וכתב עוד, דלדידן אסור בכל גונא ולכך סתמו הפוסקים, הרמב"ם (פר"א מאיסורי ביאה ה"ב) הטור והשולחן ערוך (אבן העזר סימן כא סעיף א'). אבל הרא"ש (סימן כ') הביא הברייתא כצורתה.

דף כ ע"ב

(טו) גמ', ואפילו מלא עינים כמלאך המות. פירשו בתוס' חכמי אנגליה, דאפילו מתאוה לראותם, וקשה לו לכבוש את יצרו כאילו הוא מלא עינים שאינו יכול לעצום כל עיניו בבת אחת, מכל מקום צריך להתגבר שלא להסתכל. והעיון יעקב פירש, דאפילו האדם במקום שכל סביביו יש דברים שאסור להסתכל בהם, יעצום עיניו ולא יסתכל.

(טז) גמ', אמרו עליו על מלאך המות שכולו מלא עינים. ביאר העיון יעקב, דפירוש המשל, כדכתיב בדברי הימים (ב, פרק טז פסוק ט'), "כי ה' עיניו משוטטות בכל הארץ", כן להבדיל מלאך המות צריך לשוטט בכל הארץ לראות להשגיח על הבריות, כדכתיב באיוב (פרק א' ז') שאמר השטן שחזר משוטט בארץ ומהתהלך בה. ובחומש רב פנינים פרשת מצורע (דף קיח ד"ה ואחז"ל) מביא בשם ליקוטי אנשי שם, דהכונה היא דהיצר הרע שהוא מלאך

מדינה אחרת מקודשת היא, דהוה ליה כיבוש רבים דשליחותם דכל ישראל עביד, דניחא להו בלי ספק, אבל השתא שלא נכבשה כל הארץ לפניו בודאי לא עביד שליחותם דמסתמא לא ניחא להו ומיקרי כיבוש יחיד. ועיין דברות משה גיטין (פ"א הערה ע"ד).

(ג) **בתוה"ד**, לכך נראה כל שאין לו רשות וכו'. וכן כתב בחידושי הריטב"א. וביאר, דלכך נקרא כיבוש יחיד כיון שהיה בהסכמת דוד לבדו שלא מדעת הסנהדרין, וכן כתב הרמב"ן בפירושו התורה (דברים יא, כד). אבל המאירי כתב, דמלך היה ועל פי בית דין הגדול היה עושה. וכן כתב הרמב"ם (פ"א מתרומות ה"ג). ועיין מהר"י קורקוס (שם ה"ב). ועיין עוד קרן אורה יבמות (פ"ג).

(ד) **גמ'**, מאי טעמא כיון דמרחק לא גזרינן. הקשה הרש"ש, הא איכא רקם וחגר וכפר לודים דסמיכי, כדאייתא בגיטין (ד, ו) ובסוריא אמר (שם, ח). דמרחקא טובא. ותירץ, דעל עיירות לא ראו לגזור, אלא על מדינה שלימה כמו סוריא. ועיין רמב"ם (פ"א מעבודה זרה ה"ג) דכתב, ומותר למכור להם בתים ושדות בחוצה לארץ מפני שאינה ארצנו.

(טו) **גמ'**, ובלבד שלא יעשנה שכונה. כתב בחידושי הריטב"א, דהא אפילו בחוצה לארץ אסור, דהשתא הוי קביעותא טובא וגזרינן. וכן כתב הש"ך (יור"ד, סימן קנ"א סקט"ו), דאף בחוצה לארץ אסור. וכן משמע בטור ושולחן ערוך (שם סעיף י') דאסרו שכונה במקום המותר למכור. וכן כתב הראב"ד בשם רב האי גאון בספר המקח והממכר (שער י'). וכן נראה מתוס' ד"ה אלפני דלפני, שכתבו דאיסור שכונה הוא כדי שלא יבא הזיק לישראל. אבל הרמב"ם (פ"א מעבודה זרה ה"ג), כתב הדין דאין מוכרין והאופנים דמוכרים, וכתב דמכל מקום לא יעשם שכונה, ובסוף ההלכה כתב ומותר למכור להם בתים ושדות בחוצה לארץ מפני שאינה ארצנו. וכתב השלטי הגבורים (ה): מדפי הרי"ף, דמשמע מדבריו, דבחוצה לארץ שרי אפילו לעשות שכונה. וכן מוכח בפירושו המשניות שלו. וכתב הדגול מרובה (בגליון השולחן ערוך שם), דכשיטת הרמב"ם נראה נמי מהגמ' שקבעו דברי ר' יוסף שלא יעשנו שכונה אחר מימרא דשמאל דהלכה כרבי יוסי, והיינו משום דלרבי מאיר לא משכחת להאי דינא, דלרבי מאיר אפילו אחד עובד כוכבים אסור בארץ ישראל אפילו להשכיר. וכתב עוד, דמהא דמקשינן "וליהוש דלמא אזיל האי ישראל ומוצבין וכו'", משמע דקאי בחוץ לארץ, דאי בארץ הא ליכא היתר זביני כלל, ואם כן קשה על הרמב"ם. וסיים דבלימוד הישיבה הוכיח גם מזה שיטת הרמב"ם.

(טז) **גמ'**, אין שכונה פחותה משלשה בני אדם. ביאר בחידושי הריטב"א, דהיינו שלשה בני אדם בשלשה בתים. וכן כתב רש"י בגיטין (ו, ד"ה משכונה לשכונה, סתם שכונה שלשה בתים במסכת עבודה זרה. וכתב בתלמודי רבינו יונה, דאף אם יש ב' עכו"ם בב' בתים סמוכין, אסור למכור בית לעכו"ם שלישי, משום דבכך תיעשה שכונה.

(יז) **תוס' ד"ה אלפני דלפני, בסוה"ד**, דאיסור שכונה שלא יבא הזיק לישראל (עיין אות טו). אבל המאירי כתב הטעם, הואיל ושלשה הם ואין מפסיק ביניהם, אי אפשר להם בלא עבודה זרה. והחנוך (מצודה צד) כתב, הטעם לפי ששלשה דבר קביעות הוא ואין ראוי לקובעם.

(יח) **גמ'**, מכלל דאיכא דוכתי דלא מוגרי. ביאר בחידושי הריטב"א, דמדלא קתני "אף מה שאמרו להשכיר", וקתני "אף במקום", מכלל דמקומות מקומות יש, וסתמא כרבי מאיר שלא התיר להשכיר בארץ ישראל, ומשנתנו בסוריא שהתיר רבי מאיר להשכיר ולא התיר למכור, כפי הירושלמי (פ"א ה"י. עיין תוס' ד"ה אף), מיהו הא איפסיקא הלכתא לעיל כרבי יוסי ואף בסוריא מותר להשכיר לבית דירה בחוצה לארץ.

(יט) **תוס' ד"ה אף במקום**, יש לפקפק על מה סומכים בני אדם וכו'. וכן תמה הרא"ש (סימן כב). וכתב הפלפולא חריפתא (שם אות ט'), דאף דכתב הרא"ש בסנהדרין (פרק שביעי סימן ג), שהיו משתפים עמה שם שמים, ואיהו גופיה כתב (שם), דבני נח לא הוזהרו על השיתוף, [וכן הוא בתוס' סנהדרין (סג): ד"ה אסור]. מכל מקום מכניס עבודת כוכבים לביתו, ולא יהני הא דמשתף. ועיין עוד פלפולא חריפתא בסנהדרין (שם, אות ה').

(כ) **בא"ד**, על מה היו סומכים בני אדם למכור ולהשכיר. כתב המהרש"א, דמה שכתבו תוס' "למכור", בכדי נסבא ולא דוקא, דהא היכא דמותר למכור, ודאי דמותר למכור אף לבית דירה, דלא שייך "תועבה אל ביתך"

(ב) **גמ'**, בתים נמי איכא תרתי. הקשה העבודת עבודה, מאי קושיא הא בשדה איכא הפקעת כמה מצוות, כגון תרומות ומעשרות, וכן לקט שכחה ופאה, מה שאין כן בבית דליכא אלא מוזהו.

(ג) **גמ'**, דקא מפקע לה ממוזהו. הקשה הגליא מסכת, דלכאורה אין כאן חיוב מוזהו לדעת כמה ראשונים, דהא קתני מתניתין דאסור להשכירה לו לצורך בית דירה אלא לאשתמושי בהו בציבי ותיבנא, וכדפירש רש"י ד"ה אף במקום. ובטור (סימן רפ"ו) הביא פלוגתת הראשונים אי בי ציבי ותיבנא חייב במוזהו, ומוכח מכאן כשיטת הרא"ש שחייבת.

(ד) **תוס' ד"ה הא אמר, בתוה"ד**, דאם כן מאי קאמר בסמוך לרבי יוסי וכו'. כתב המהרש"א, דהוה מצו לאוכוחי הכי מדברי רבי מאיר גופיה בסוריא, אלא דניחא ליה לאתויי מארץ ישראל גופה אארץ ישראל. ועוד דהלכה כר' יוסי כדמסיק. (ומה שכתוב במהרש"א "רבי אליעזר" הווי טעות סופר).

(ה) **בא"ד**, לכך נראה לפרש וכו' וכשמוכרה לעובד כוכבים הוא מפקיעה ממש וכו'. אבל בחידושי הרשב"א הקשה, כיון דסבירא לן דיש קנין לגוי בארץ ישראל להפקיע מיד מעשר, מה איכפת לן בהאי הפקעה, הא ההיא ארעא לא מיחייבא, וכענין שאמר במוזהו. ותירץ, דהכי קאמר, בתי לא איכפת לן אי מפקעינן להו ממוזהו, דמוזהו חובת הדר היא לשומרו מן המזיקין, ואם הגוי אינו משמר ואינו ניצל, מאי איכפת לן, אבל אפקעתא דשדה אית בה נזקא לישראל דממעט חלק הלוי, ותקנת חכמים היא. ובחידושי הריטב"א כתב, דאף דקיימא לן יש קנין, מכל מקום אסור להפקיע קדושת הארץ, וכל שכן שאנו גורמין בזה גול השבט. ובמאירי כתב, דהווי סרך גול השבט והענינים.

(ו) **בא"ד**, שם. אבל הלחם משנה פירש בדעת הרמב"ם (פ"א מעבודה זרה ה"ג), דאתיא למאן דאמר אין קנין לעובד כוכבים להפקיע מיד מעשר. ובמאירי כתב, דמה שאמרו אין קנין לגוי להפקיע מיד מעשר, פירושה כשחזור ומוכרה לישראל, שלא הופקעה מחמת שבאה לו עכשיו מחמת גוי, אלא הרי הוא כמי שלא היתה ביד גוי מעולם, אבל בעוד שהוא ביד גוי הופקעו מעשרותיה.

(ז) **בא"ד**, חייבת מיד מכל מקום אין חיוב זה מן התורה וכו'. כתב המהרש"א, דמדין חוץ לארץ נמי נשמע, דבארץ ישראל אין חיובו מן התורה, דבמצות מוזהו מן התורה ודאי אין חילוק בין ארץ ישראל לחוץ לארץ.

(ח) **גמ'**, קסבר כיבוש יחיד שמייה כיבוש. פירש רש"י ד"ה שמייה כיבוש, (בסוף הדיבור), ומיהו לא אחמור בה רבנן למיגור שכירות דבתים אטו מכירה. וכתב המהרש"א, דאף דסבירא ליה לרבי מאיר דסוריא ארץ ישראל היא, לא אחמור בה לגזור בחדא כמו בארץ ישראל גופה דאין משכירין בתים, דלא הוי אלא חדא. וכתב בגליונות קהלות יעקב, דאולי הטעם, משום שאין ישראל מצויין שם, ויש הפסד מרובה, והמקור להאי סברא בתוס' לעיל (טו). ד"ה אימור, (בסוה"ד).

(ט) **תוס' ד"ה קסבר כיבוש יחיד, בתוה"ד**, דבמכירת בתים ושכירות שדות שוות לארץ ישראל וכו'. ובגליון כתוב, דמהרש"א מחק תיבות "שוות לארץ ישראל ובשכירות בתים". אמנם הרש"ש כתב, דהגירסא הישנה שלפנינו נכונה, ובמהרש"א הוא טעת סופר ותמה על המדפיסים שהציגוה על הגליון בטעות. [דהרי תוס' אזלי בשיטת רבי מאיר ולא בשיטת רבי יוסי].

(י) **בתוה"ד**, איכא למימר תנא ושייר וכו'. כתב המצפה איתן, דצריך לומר דשייר נמי הא דבבא בתרא (צ:), דכשם שאין מוציאין דברים שיש בהם חיי נפש מארץ ישראל לחוצה לארץ, כך אין מוציאין מארץ ישראל לסוריא. [דאם לא כן תקשי מאי שייר דהאי שייר].

(יא) **רש"י ד"ה שמייה כיבוש, בתוה"ד**, הלכך שכירות שדות דסוריא, ובגליון כתב, שכירות בתים בסוריא, כן צריך לומר, רש"א. וכתב הרש"ש, דהגירסא שלפנינו ישרה, וכן העתיקה התוס' יו"ט, ומה שנדפס ההגהה בגליון בשם הרש"א אמת שכן הוא בו, אבל נראה דטעות סופר הוא. עיין שם עוד.

(יב) **תוס' ד"ה כיבוש יחיד**, פירש הקונטרס וכו' ויותר נראה וכו'. כתב בחידושי החתם סופר, דלשון "יחיד" משמע טפי כפירוש רש"י לעיל (כ): ד"ה סוריא, דכבשו בלא קיבוץ כל ישראל, ומה שהביאו תוס' בשם הספרי, יש לומר דתרווייהו אתנייהו, דודאי אי מתקבצים כל ישראל ומסכימים לכבוש מדינה אחרת, אף שלא כבשו עדיין כל ארץ ישראל מקודשת היא, והוא הדין נמי אם אחר שנכבשה כל ארץ ישראל, הולך המלך למלחמה לבדו וכובש

אלא בשכירות דלא קניא **כדלעיל** (טו).

כא בא"ד, (הנמשך לעמוד ב'), כדאן וכאן קאי אארץ ישראל וסוריא כו' סבר הכי דאסור כו' דשכירות בית דירה אינו אסור כו'. העיר **המהרש"א**, דאכתי התוספתא דאתיא כרבי יוסי דמותר למכור בסוריא, היכי קתני בה דאסור להשכיר, הא קאמר בירושלמי דבמקום שנהגו למכור מותר נמי להשכיר אף לבית דירה, ומהאי טעמא גופיה שפירש הר"ר אלחנן לקמן דמותר להשכיר בחוצה לארץ יש להתיר נמי לרבי יוסי בסוריא. וכתב, **דהר"ן** כתב קצת ישוב לזה (בדף ו: מדיף הרי"ף), דסוריא, מפני סמיכותה לארץ ישראל החמירו שלא להשכיר לבית דירה.

כב בא"ד, אלא הטעם מפרש הר"ר אלחנן וכו'. אבל **בחידושי הריטב"א** כתב, דמה שאסרו לגוים הכנסת עבודה זרה בבתינו מדרבנן הוא, ואסמכוה אקרא ד"לא תביא תועבה", אבל קרא גופיה לא איירי אלא באיסור עבודה זרה **והנאתה**, ושלא יכניסה לבתינו **ליהנות ממנה** [עיין **מכות** (כב.)], ולכך בארץ ישראל ובסוריא שנצטוונו לעקור משם עבודה זרה בכל כחנו גזרו, אבל לא בחוצה לארץ. **ובחידושי הראב"ד** כתב, דקרא אתא לאסור הכנסת עבודה זרה לביתו של ישראל, והביאו **בחידושי הרשב"א**, ופסק כוותיה, וכן מבואר בתוס'. **והרא"ש** (סימן כב) כתב, דהא דאסרינן להשכיר לעובדי כוכבים היינו מדרבנן, דפשיטא דקרא מזהר לישראל גופיה, אלא שחכמים אסרו להשכיר לעובדי כוכבים, מפני שהעובד כוכבים מביא עבודת כוכבים לבית ישראל, הלכך לא אסרו חכמים אלא בית דירה. עוד תירץ הרא"ש, דנהי דלדידן שכירות לא קניא **כדלעיל** (טו.), מכל מקום כיון שיד אומות תקיפה, ובדיניהם שכירות ליומא כמכר, ואף אם נפל ביתו של משכיר אינו יכול להוציאו, הוי כמכר, ולכך אין איסור כיום להשכיר להם בית דירה, כיון דלא חשיב שמכניס עבודה זרה לבית הישראל אלא לביתו.

כג בא"ד, הטעם מפרש הר"ר אלחנן וכו'. כתב **החשק שלמה**, דמדברי **ספר התרומה לרבינו ברוך** נראה, דתירוץ זה מדברי ר"י בעל התוס' עצמו, דמסיים שם דכן שמעתי מפי מורי הקדוש רבינו יצחק בר שמואל.

דף כא ע"ב

כד גמ', בחולו של מועד אנן נמי עבדינן. כתב **המצפה איתן**, דראה מי שהקשה בשם גדול אחד, הא גבי כותי נמי איכא למיחש שיעשה מלאכה ביום טוב, דהא הן דורשין "ממחרת הפסח" דכתיב בקרא היינו מחרת שבת בראשית, ואין מודין ביום טוב עצרת שלנו. וכתב, דאינו יודע מאי קשיא ליה, דהא כבר דחו חכמים את הצדוקים והודו להם בימי רבן יוחנן בן זכאי, כדאיתא **במגלת תענית**, ובבבלי **תענית** (זי.), **ומנחות** (סה.), וקבעו אותו היום ליום טוב דאיתותב חגא דשבוועיא, **וברש"י בתענית** (שם) ד"ה **מתמניא ביה** כתב, דחזרו בהן, ואם כן בימי רבן שמעון בן גמליאל דברייתא דהוא בן רבן גמליאל דיבנה כמבואר **בתוס' ד"ה מאי טעמא**, כבר היה אחר הודאת הצדוקים וחזרתם. ועיין מרגניתא דרבי מאיר, **ובשו"ת שואל ומשיב** (מהדורא שתייתי סימן מ"ט).

כה גמ', אבל שדהו לעכו"ם מאי שרי. העיר **המהרש"א**, דאמתניתין גופה הוי מצי לרקדק הכי, מאי שנא שדה ממרחץ. ותירץ, דטעמא דמתניתין הוה מצי לפרש, דאיסור מרחץ משום עבודת כוכבים שהיו מעמידין בכיפה **כדתנן לעיל** (טו.). **ובתורת חיים** כתב, דאין לתרץ כן, דמדקתני טעמא "מפני שהוא נקרא על שמו", על כרחך טעמא משום איסור שבת הוא. ולכך תירץ, דמילתא דרבן שמעון בן גמליאל ומלתא דרשב"א דבסמוך, גבי הדדי מיתנו בתוספתא פרק שני, וחד ברייתא הוא, אלא דהגמ' פסקינהו לתרתי על מנת לפרש מעיקרא מלתא דרבן שמעון בן גמליאל דקתני ברישא, והדר מפרש סיפא דברייתא דהיינו מילתא דרשב"א, והשתא אתי שפיר דמתניתין לא קשיא ליה. דאיכא למימר דדוקא מרחץ נקרא על שמו ולכך אסור, אבל שדה אין נקרא על שמו ולהכי שרי, אבל מדרבן שמעון בן גמליאל פריך שפיר דאסיפא דברייתא סמיך, דקתני בהדיא "לא ישכור אדם שדהו לכותי מפני שנקראת על שמו", ופשיטא דרבן שמעון בן גמליאל ורשב"א לא פליגי אם נקראת על שמו אם לאו.

כו תוס' ד"ה מאי טעמא, בתוה"ד, לית ליה לרבן שמעון בן גמליאל קבלנא קבלנותיה עביד וכו'. כתב **המהרש"א**, דהאי קושיא אינה אלא לשיטת רבינו **תם** לקמן **בתוס' ד"ה אריסא**, דמדמה אריסות לקבלנות, אבל לפירוש ר"י

ור"מ, לא קשיא מידי דקבלנות אינו דומה לאריסות.

כז תוס' ד"ה אריסא אריסותיה קא עביד, בתוה"ד, וקל וחומר נמי דהשתא אריסות שדה וכו'. העיר **הרש"ש**, דמאריסות מרחץ דפריך הגמ' מרחץ נמי וכו' הוי קל וחומר אלים טפי.

כח בא"ד, בשבת ובאבל ובעבודת כוכבים הלכה כרבי שמעון בן אלעזר. כתב **המהרש"א**, **דברא"ש** (סימן כג), תיבות "ובעבודת כוכבים" אינם. אבל **בתוס' רבינו אלחנן** הווי כלפנינו בתוס'. ועיין **מצפה שמואל** על **התוספתא** (פ"א אות ה').

כט בא"ד, דהא סתם לן תנא דמתני' כותיה וכו'. ביאר **המהרש"א**, דליכא למימר דמתניתין שרי שדה בעובד כוכבים משום דציית כרבי שמעון בן אלעזר, דאם כן מרחץ נמי לישרי מהאי טעמא דעובד כוכבים.

ל בא"ד, והר"מ היה נותן טעם וכו'. **והרמב"ם** (פ"ו משבת ה"ט) כתב, דדבר ששם ישראל בעליו קרוי עליו, ואין דרך רוב אנשי אותו המקום להשכירו או ליתנו באריסות, אסור להשכירו לגוי. וביאר **הכסף משנה**, דשיטת הרמב"ם דקיבולת אסור, לפי שלא התירו אלא כשהאמת כן הוא כמו שיאמרו הרואים, כלומר שהם יתלו בשכירות ואריסות, וכן הדבר, ואם יחקרו הדבר ימצאו הגוי נוטל פירות, ודבר הנראה הוא, אבל כשאין הגוי נוטל בפירות, אלא שהישראל קוצץ עמו במלאכה, אין מתירין על סמך שיתלו הרואים בדבר שאינו, שיאמרו שכורה היא לגוי וישראל נוטל פירותיה למחר, ואין להתיר על סמך שיאמרו הרואים קבולת היא, דזה אינו, דהרי אם היינו דנין שהרואין תולין אותו בקבולת אפילו לבנות את הבית היה מותר.

לא תוס' ד"ה אבל לעובד כוכבים, בתוה"ד, לישמעינן עובד כוכבים דלית ביה אלא חדא דנקראת על שמו וכל שכן כותי כו'. העיר **המהרש"א**, דקצת קשה לפי זה, אם כן מאי קא דייק לעיל גבי מרחץ אבל כותי שרי, נימא דנקיט עובד כוכבים דאית ביה חדא וכל שכן כותי, וסיים דיש ליישב ודו"ק. וכתב **בשיח השדה** (ח"ב קונטרס ישוב הדעת), דלכאורה במרחץ ליכא תרתי, דליכא "לפני עיור" דהא אנן נמי עבדינן וכדמסיק, ואם כן בכותי איכא רבותא טפי לאסור מגוי, והא דקאמר "כותי אימור עביד ביה מלאכה בחולו של מועד", אין כאן קושיא אלא הגמ' מפרשת בלשון קושיא ותירוץ, ופשוט.

לב בא"ד, עוד פירש הר"ר אלחנן וכו'. הקשה **המהרש"א**, כיון דמסקינן דלעובד כוכבים מותר דאמרינן ליה וציית, אם כן על כרחך פליג אמתניתין דאסרה מרחץ, ואם כן לרשב"א דסבר עכו"ם ציית, מהאי טעמא לישרי נמי מרחץ. ותירץ, דהר"ר אלחנן סבר, דלא שייך ציית אלא בשדה דמצי למיעבד אותה מלאכה בימים אחרים, מה שאין כן במרחץ דמפסיד שכירתו של אותו יום.

דף כב ע"א

א תוס' ד"ה תיפוק ליה משום לפני עור, בתוה"ד, אבל הר"ר אלחנן וכו'. וכן כתב **בחידושי הרמב"ן**, דמשמע מכאן דמלאכה בחולו של מועד נאסרה מן התורה, דאי מדרבנן מי איכא משום "לפני עור לא תתן מכשול" הא ודאי ליכא אלא משום דנקראת על שמו, ובודאי שלא יאסרו עליו מפני חשד של דבריהם. אבל מכל מקום אין אסור מן התורה אלא מלאכת עבודת הקרקע וכיוצא בה **שטרחתן מרובה**. ועוד, דמכל מקום אין בה מן התורה לא לאו ולא מלקות וכרבי עקיבא **בחגיגה** (יח.).

ב גמ', **תיפוק ליה משום לפני עור**. הקשה **הטורי אבן חגיגה** (יא.). **אבני מילואים** לדף יג.), דלמא מיירי באית ליה שדה אחרת לשכור דליכא משום לפני עור, דאין עובר אלא ב"דקאי בתרי עברי דנהרא". ובקונטרס אחרון שלו תירץ, דשאני הכא דיעשה עבודתו בשניהם.

ג גמ', **חדא ועוד קאמר כו'**. הקשה **בחידושי הריטב"א**, היכי שביק תנא טעם דלפני עיור דאורייתא, ונקט אידך טעמא דהוי מפני מראית העין בעלמא, דמשמע דליכא איסורא אחרינא. ותירץ, משום דרוב כותיים צייתי במלאכה בחולו של מועד לפי שיש בה הרבה מקראות לדרוש שהוא מן התורה כדאיתא **בחגיגה** (יח.), וגם קרוב הדבר אל הדעת, אלא שיש מיעוטי דלא צייתי, כיון שאין הכתוב מפורש, ואנן מעיקרא כי אמרינן דכותים לא צייתי, קא סלקא דעתין דכל כותי לא צייתי כלל, ולהכי פרכינן "אי הכי תיפוק ליה משום לפני עור", דבשלמא לדידי כותי נמי צייתי, ומשני "חדא ועוד קאמר", חדא, דיש לפני עור לכותי דהוא חשוד דלא צייתי, ולסתם כותי דציית ליכא

פרק אין מעמידין

ט) רש"י ד"ה אין מעמידין, בסוה"ד, ומעלים שכר לבעלים. ביאר בפירושו המטהר למסכת כותים (פ"א אות כא להגר"ח קנייבסקי), דהא דהוצרך רש"י לפרש דמעלים שכר לבעלים, משום דאי תימא דאיירינן בפונדק בחינם, אבל בשכר אמרינן דמתיירא שיתבע ממנו אחר כך שיחזיר לו שכרו, מאי פריך הגמ' לקמן (עמוד ב), מההיא דלוקחין מהן בהמה לקרבן, הא יש לומר דשאני התם דמשלם לו ומתיירא שיתבע ממנו אחר כך המעות, אבל בפונדק לא שייך האי טעמא, אלא על כרחך דפשיטא לגמ' דסתם פונדק מיירי נמי בשכר, ומוכח דלא חיישינן שיתבע המעות למפרע, אלא ברועה שעדיין לא שילם לו.

י) תוס' ד"ה אין מעמידין, בתוה"ד, ויש ליתן טעם על מה אנו סומכין כו'. והר"ן (ו. מדפי הרי"ף, ובחידושים) כתב, דמסתברא דהני מילי במקומות שהעובדי כוכבים חשודין על הרביעה, אי נמי בסתם עובדי כוכבים, אבל כגון עובדי כוכבים שבמקומות הללו שאינן חשודין ואדרבה מכין ועונשין עליה, מותר.

יא) בתוה"ד, ועוד דבשל סופרים הלך אחר המיקל. הקשה העבודת עבודה, הא הכא איכא ספיקא דאורייתא של איסור "לפני עיור". ואמנם בתוס' רבינו אלחנן, ליתא כלל להאי שינויא, דבשל סופרים הלך אחר המיקל. נולפי מה שכתב בחידושי הריטב"א לעיל (טו): דלפני עיור מן התורה אינו אלא כשנותנו למי שבודאי יעשה בו עבירה, ורבנן אסרו אפילו בסתמא היכי שיש רגלים לדבר לחוש שיעבור עבירה, אתי שפיר, דלכך הכא אינו אלא מדרבנן. עוד יש לתרץ, לפי מה שהביא בשדי חמד (מערכת ו כלל כ"ו אות כ"ב) בשם שו"ת פני יהושע, דהוכיח ד"לפני עור" בגוי אסור רק מדרבנן, אמנם עיין בשדי חמד (שם), שהביא להקשות על דבריו.

יב) בסוה"ד, ובתרי מסכתי אין סדר למשנה. והרא"ש (סימן א) כתב, ומחלוקת ואחר כך סתם לא הוי, כיון דהוי בתרי מסכתי. והקשה המהרש"א, למה להו לתוס' להא דכולי עלמא מודו דאין סדר בתרי מסכתי, הא אפילו יש סדר, הוי סתם ואחר כך מחלוקת, דסתמא הכא בנויקין במסכת עבודה זרה, ומחלוקת לאחר מיכן בסדר טהרות במסכת פרה. והחשק שלמה כתב, דהתוס' הכא אזלי בשיטת הכף נחת, שהביא התוס' יו"ט בהקדמתו, דנויקין נסדר אחר סדר טהרות.

יג) רש"י ד"ה שחשודין על הרביעה, בתוה"ד, יצאו בהמה חיה ועוף. כתב החשק שלמה, דאף דבסנהדרין (נח.), ליתא תיבת "ועוף", מכל מקום בבן נח הסברא מחייבת זאת, כיון דנלמד מקרא ד"יהיו לבשר אחד" ועוף נמי אין נעשה בשר אחד עם האדם, וכן משמע להדיא לקמן (עמוד ב'), בהאי דמיבעי עופות מאי. ועיין רש"י לעיל (יד): ד"ה מפני, דלא הזכיר עוף. (ועיין עוד להלן אות יח).

דף כב ע"ב

יד) תוס' ד"ה ורמיניה לוקחים מהם, בתוה"ד, וניחא נמי לרבינא ולרבי פדת דבסמוך. ביאר המהרש"א, דמההיא רומיא דמתניתין דאין מיחדין למקום שנהגו למכור וכו' לא מצו לתרוצי כדחכא, אלא דאית לן למימר דהתם אית להו שינויא דעובד כוכבים חס על בהמתו, אבל הכא כיון שבא למוכרה איכא למיחש לרביעה כפי סברת המקשה. אבל הקשה, אמאי לא יתריך ר' פדת נמי לעיל הכי, דההוא דמקום שנהגו למכור אתיא כרבנן, וההיא דאין מיחדין כרבי אליעזר. ותיריך, דלא מצו לאוקמה לההיא דלעיל כרבנן, דכיון דלדידהו מיחדין אפילו בהמות דידן ולא חיישינן לרביעה כלל, אם כן למה נהגו בשום מקום שלא למכור, אבל לרבי אליעזר ניחא, דכיון דאין מיחדין משום חשש רביעה, נהגו נמי שלא למכור, אף דמדינא מותר משום דחס על בהמתו. והעיר הקרני ראם (אות א'), דמתוס' לעיל (יד): ד"ה אמר רב משמע, דהא דנהגו שלא למכור אין הטעם משום רביעה, אלא דגורו בהמה דקה אטו בהמה גסה, וכמו שהוכיחו ממה שנהגו שלא למכור לכותי דליכא חשש דרביעה. והמהר"ם לקמן (כג.) בתוס' ד"ה רבינא אמר ביאר, דדוחק לומר דההיא דמקום שנהגו למכור וכו' אתיא כרבנן, וההיא דאין מעמידין אתיא כרבי אליעזר, דאם כן רישא רבנן וסיפא רבי אליעזר. ולכאורה יש לומר דהמהרש"א לא חשש לדברי המהר"ם על פי מה שכתבו תוס' גיטין (כו).

משום לפני עור, דמעיקרא כשמכרנו לו סמכנו על הרוב דצייתי, וכי לא ציית לנו לבו אנסו, ומיהו איכא "משום שנקראת על שמו" ונקט התנא הטעם שנהגו ברוב הכותים, וכי אמרינן לעיל כותי לא ציית, הכי קאמרינן, דגוי ודאי ציית, אבל כותי זימנן דלא ציית. ועיין עוד בבבבין שלמה.

ד) גמ', ישראל ועובד כוכבים שקיבלו שדה בשותפות. כתבו תוס' בכורות (ב): ד"ה אסור לאדם, דהא דאיתא הכא, פליגא אאבוה דשמואל דאמר התם אסור לאדם שיעשה שותפות עם העובד כוכבים.

ה) גמ', ואם באו לחשבון אסור. פירש רש"י בד"ה ואם באו לחשבון, דלאו אהתנו מתחלה קאי אלא מילתא באפי נפשה. וכן מבואר בתוס' ד"ה ואם באו. אבל הר"ן (ו. מדפי הרי"ף) כתב בשם הראב"ד, דאהתנו מעיקרא קאי, והיינו, דאף דהתנו, מכל מקום אם אמרו אחר כך שיבאו לחשבון ותהא חלוקתן שוה אסור, דכיון דבאו לחשבון אשתכח דתנאי דמעיקרא הערמה בעלמא הווי.

ו) גמ', אימא סיפא ואם באו לחשבון אסור הא סתמא שרי. הקשה הר"ן (ו. מדפי הרי"ף), לשיטת הראב"ד (המובא באות הקודמת), היאך מוכח דסתמא בלא התנו שרי, הא קאי אהתנו מעיקרא, דודאי סתמא שרי ביה. ותיריך בשם הראב"ד, דהכי דייקנן, הא סתמא בלא חשבון ובלא תנאי שרי, דאי סתמא אסור, לישמעינן סתמא וכל שכן באו לחשבון אפילו לאחר שהתנו דאסור.

ז) גמ', הנהו שתילי דערלה הוה וכו'. פירש רש"י ד"ה שרא להו, דהיתר גמור הוה, דאיסור שליחות ליכא, דהא ישראל נמי שרי לעבוד בפירות ערלה, ואי משום אכילה שישראל אוכל כנגדן, ונמצא נהנה מפירות ערלה שמכרן, אין זה נהנה, שכן המשפט שנה שוה עובד הוא אוכל. ותמה עליו הר"ן (ו. מדפי הרי"ף) מאי סייעתא משבת לערלה, הא מלאכה דערלה פשיטא דשריא, ואי משום אכילה שישראל אוכל כנגדו, אי פשיטא לן שאינו נהנה מפירות ערלה, מפני שכך הוא המשפט, אם כן לא בעינן סייעתא מברייתא, ואי מספקא לן בהכי, היכי פשטינן ספקין מברייתא. ונראה כוונת קושייתו, דשאני שבת דהתנו מעיקרא, וודאי דלא שייך לומר שהישראל נהנה ממלאכת שבת, מה שאין כן בערלה שלא התנו מתחילה. אמנם הרמב"ם (פ"י ממאכלות אסורות הי"ד) כתב, לגבי ערלה, דאם התנו מתחילה מותר, ואם לאו אסור ובלבד שלא יבאו לחשבון. וכתב הר"ן, דודאי דבריו מחזוריים, דכיון שקבלו ישראל או עכו"ם שדה זו בשותפות, זכה ישראל בחציין של פירות הללו, ואם יאמר לו טול חלקך בשני ערלה, נמצא שנטל חילופי ערלה. אבל קשה, איך תתפרש הסוגיא לשיטתו. וכתב, דצריך לומר דאליבא דרב גביהא ודאי רבא לא שרא אלא בהתנו מעיקרא, דבשלמא בשבת איכא סלקא דעתך דשרי בלא התנו, אבל בפירות ערלה יודע היה רבא שאסורים בהנאה, ואי אפשר להתיר להחליפם, ולכך אמרינן דסיועי סייעיה כיון דודאי איירי בדהתנו.

ח) גמ', אלא מהא ליכא למשמע מינה. הקשה הר"ן (ו. מדפי הרי"ף), כיון דלא איפשיטא בעיא דרבא, אמאי איכסיף, דהא משמע דההוא עובדא דרבא סתמא הוה, מדקאמר דעובד כוכבים נקיט בשבתא וישראל בחד בשבתא, ולא קאמר "שאמר לו טול אתה חלקך בשבת ואני בחול, או שבאו לחשבון, וכיון שכן הוויא סתמא, וסתמא בעיא ולא איפשיטא, וכיון דברבנן הוה, משמע דלקולא נקטינן. וכתב, דאין לומר, דהאי עובדא איירי באומר טול אתה חלקך, אלא דבעלי הגמ' קיצרו המעשה. דאם כן, בסתמא כיון דלא איפשיטא הוה לן לפסוק לקולא, ואין כן דעת הגאונים שהרי הרי"ף (שם) השמיט האי בעיא, וברמב"ם (פ"ו משבת הי"ז), משמע דסתמא אסור. ולכך כתב, דמבואר מהרי"ף והרמב"ם דלישני נינהו, דודאי מאן דמתני עובדא דרבא בלישנא קמא דגמ' משמע דסתמא אסור כיון דעובדא דרבא סתמא הוה ואפילו הכי איכסיף, וכי איבעיא לן סתמא מאי, היינו אליבא דרב גביהא מבי כתייל, דאמר דהאי עובדא דרבא גבי ערלה הוה, ולא היו דברים מעולם דאיכסיף, הילכך בסתמא לא שמעינן מידי, ומשום הכי איבעיא לן, אבל למאן דמתני לישנא דרבא כפשטיה, ודאי סתמא אסור. וכיון דלישנא קמא לישנא דגמ' הוה, ולישנא דרב גביהא מבי כתייל בתרא הוה, קיימא לן כלישנא דגמ', שכן דרך הגאונים לפסוק בכל מקום. ולכך פסקו הרי"ף והרמב"ם דסתמא אסור. אבל הרא"ש (סוף סימן כה) כתב, דכיון דלא איפשיטא, ספיקא דרבנן היא, ואולינן בה לקולא.

כתבו תוס' ד"ה על ידי ממון, ותוס' ד"ה תדע דקתני. אבל בחידושי הריטב"א כתב, דאינו נכון, שהרי אין לך "על ידי נפשות" יותר משבויה שהיא מותרת לבעלה ישראל, כדתנן בכתובות (נא.), אם תשתבאי אפרוקינך ואתבינך לי לאינתו, וכדאייתא בכמה דוכתי. ועוד, דמהא דאייתא התם (נב:) דנשי דגנבי גנבי, מוכח להדיא דחוקת בנות ישראל שאינן נבעלות ברצון, עד שנראה בה דברים הניכרים. ולכך כתב, דהנכון דכולה מיירי בנשי כהן, ומשום דכל האי פירקא [פרק שני דכתובות] מיירי בנשי כהנים נקט סתם האשה שנחבשה. וכן כתב בחידושי הר"ן בשם הגאונים.

ו) תוס' ד"ה ותו לא מירי, בתוה"ד, ויש לומר דאין זה אלא דיחוי בעלמא וכו'. וכן כתב הרא"ש (סימן ב'), דודאי אין אשת כהן אסורה על ידי יחוד סתמא. אבל בחידושי הריטב"א כתב, דאשת כהן שנתיחדה עם הגוי ואין לו בה הפסד ממון, הרי אסורה לבעל, לדינא דגמ'. אמנם בזמן הזה מותרת, דהא אית להו אימת המלכות דחמור להו טפי מהפסד ממון, מה שאין כן בזמן הגמ' וסיים, דכן פירש בשם ר"י.

ז) בא"ד, שם. וביאר התוס' הרא"ש, דיפרש רבינא דעל ידי ממון דרישא לאו דוקא, אלא אורחא דמילתא נקט, דכל נכבשת או על ידי ממון או על ידי נפשות הוא.

ח) גמ', משום הנאה פורתא לא מפסיד טובא. הקשה בחידושי הריטב"א אם כן עלה עליה זכר אמאי פסולה [עיי' פרה פ"ב מ"ד]. ותירץ, דשאני התם דחוינן ודאי דעלה בפניו ולא מיחה, ולא עוד אלא דאם אתה מכשירה לו אף הוא יחא ליה, כיון דלית ליה פסידא והרי היא פסולה. עוד הקשה אם כן פרה מעוברת למה כשרה, [עיי' פרה פ"ב מ"א], מי גרעה מהיכא דעלה עליה זכר, ואמאי לא פסלינן אלא בנרבעה ומשום איסור רביעה. ותירץ, דהתם כיון דספיקא הוא, תלינן דמסתמא שלא בפניו נתעברה, וכל היכא דלא ניחא ליה בשעת מעשה לא נפסלה בהכי. ועיי' בשיטה מקובצת בבבא מציעא (ל.) מה שהביא לתרץ.

ט) תוס' ד"ה התם יצרו תקפו, בתוה"ד, ורבי פדת נמי אית ליה ההוא שנייא כדפרישית וכו'. אבל בחידושי הריטב"א כתב, דלית ליה לרבי פדת טעמא דגוי חס על בהמתו שלא תעקר. ובתירוץ שני כתב תוס'.

י) בא"ד, יש לומר שאני הכא כיון דדמיה יקרים וכו'. כתב המהרש"א, דמהייתא דלעיל דמקום שנהגו למכור הוא דקשיא להו אפרה דקאמר בה יצרו תקפו, דאי לאו הכי לא הוי מפסיד טובא, אבל משאר קרבנות לא קשיא להו, דאין אנו צריכין לטעמא דיצרו תקפו דאסרם רבי אליעזר, משום דבקרבתן יש לנו להחמיר כמו שכתבו תוס' לעיל ד"ה רבינא אמר.

יא) גמ', לא סלקא דעתך דקתני סיפא וכן היה רבי אליעזר וכו' כתב בחידושי הריטב"א, דבריייתא היא ולא גרסינן "דקתני סיפא", דאילו הוה סיפא דמתניתין היכי טעו שילא ואידך אמוראי. וכן הוכיח מלקמן (כד.), דאמרינן פתח חד מיניהו ואמר "וכן היה רבי אליעזר פוסל" אלמא מילתא דחידוש הוא דאמרינן ולא מתניתין. אבל בחידושי הר"ן משמע דגרס "דקא תני סיפא", ועיי' רבינו חננאל דגרס "לא סלקא דעתך דתנינן" וכו'. והקשה בחידושי הריטב"א, דלעיל נקטינן טעמא דרבי אליעזר משום חששא דהניח עליה עודה של שקין, ואמאי לא פרכינן עליה מהך דפוסל בשאר קרבנות. ותירץ, דאין הכי נמי, אלא דניחא לן למפרך עלה מסברא, והכא דלית ליה פירכא אחריית פרכינן מהא. וכן הוא דרך הש"ס. אבל בחידושי הר"ן כתב, דלא איצטרין להכי, דמילתא דפשיטותא היא דליכא למיחש שמא הניח עליה עודה של שקין, דמשום הנאת פורתא לא מפסיד טובא.

דף כג ע"ב

יב) תוס' ד"ה שמע מינה, בתוה"ד, ויש לומר דרביעת אדם שהיא בקומה זקופה וכו'. ביאר הרש"ש, דאף דיש לחלק בפשיטות בין אדם לבהמה, דאדם חי נושא את עצמו, מה שאין כן בהמה וקרבתן דרבי נתן בשבת (צד.). מכל מקום, לא יהינן הכא, משום דתנן בפרה (פ"ב מ"ג), רכב עליה פסולה. וביאר, דטעמא משום דדוקא גבי שבת אמרינן סברת חי נושא את עצמו דגמרינן ממשכן, וכמו שכתבו התוס' בשבת (שם) ד"ה ובפלוגתא.

יג) גמ', שאני פרה דחטאת קרייה רחמנא. הקשה בחידושי הריטב"א, דגבי פדיון מחמת מום והעמדה והערכה נמי נימא הכי. ותירץ, דלא קרייה רחמנא חטאת, אלא בשאתה עושה ממנה פרה, ולא כשאתה בא לפדותה, והכי

ד"ה אבל סיפא (בסוף הדיבור) דבתרי פירקי אינו דוחק כל כך לומר דתנאי היא. (א.ב.).

טו) בסוה"ד, דאי אפשר שלא יתערבו בהמות וכו'. העיר הרש"ש, הא אם היו נוהגין שלא לקנות הוה אסור להם מכל מקום אף ממקום שנהגו למכור מחמת מנהגם בלא טעם תערובות, ואם כן הוה להו למימר, דלמכור החמירו שיוכלו למכור לישראל, ולא רצו להחמיר מלקנות מהם לקרבן דמישראל לא מספיק להו, ועוד למכור אטו ליחד שייך למיגזר טפי מלקנות אטו ליחד.

טז) תוס' ד"ה עובדי כוכבים שלא עמדו, ונראה דגרים נמי דפסק זוהמתן כו'. העיר המהרש"א, דכתבו כן כאילו מפיהן אנו חיינן, אבל גמ' ערוכה בשבת (קמו.), אמר ליה רב אחא כו' לר' אשי גרים מאי אמר ליה אף על גב וכו'. וכן הקשה המהר"ם, וכתב, דדוחק לומר שבספרי תוס' לא היה הגירסא כך בשבת, ולכן הגיה וגרס בתוס' "ונראה דגרסינן נמי גרים נמי דפסקה זוהמתן משום דאף על גב" וכו', וכונתם דגריס כאן בגמ' גרים נמי כדאייתא שם, דאם לא כן מפני מה לא הקשה המקשה הכא עוד "אי הכי גרים נמי" כמו שהקשה אי הכי ישראל נמי.

יז) גמ', איבעיא להו עופות מאי. ובעין משפט ציין לרמב"ם (פכ"ב מאיסורי ביאה הט"ז), וטור ושולחן ערוך (אבן העזר סימן כב סעיף יז). וכתב החשק שלמה, דציון זה "שלא במשפט" הוא כיון דליכא להא בפוסקים, וגם הרי"ף (ו. מדפי הרי"ף) והרא"ש (סימן ב') השמיטו האי בעיא, וצריך עיון הטעם. דבשלמא הרא"ש השמיטו משום דמסיק (בסימן א'), דהאידינא נהגינן היתר להעמיד אצלם וכמו שכתבו תוס' לעיל (עמוד א'), ד"ה אין מעמידין, אבל לדעת הרי"ף קשה. וכתב, דשמא לא היה בגירסתם. והביא, דהסמ"ג (לאוין צח), והיראים (רלב) נסתפקו אי נוהג חיוב סקילה ברביעה דעוף, ומה שלא הוכיחו מכאן, יש לומר דמחלקים בין בן נח לישראל, וכמו שכתב בהגהות בסנהדרין (נג.). אמנם כתב, דשוב מצא בספר לקח טוב המכונה פסיקתא זוטרתי לרבינו טוביה (בפרשת קדושים), דכתב להדיא דעוף נמי בכלל אפילו בישראל.

דף כג ע"א

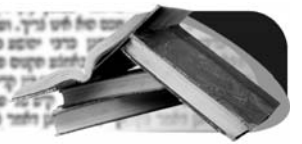
א) גמ', רבינא אמר לא קשיא הא לכתחילה הא דיעבד. ביאר בחידושי הריטב"א, דאף דתנן "לוקחין מהן בהמה לקרבן" דהוי לכתחילה, מכל מקום אנו הכי אמרינן, דלכתחילה כעין משנתנו חיישינן שמא ירבע, אבל בדיעבד שכבר עמד ברשותם לא חיישינן שמא רבע, ומוקימין לה לבהמה אחזקתה, אף דלדידן הווי לכתחילה. ודמאי להא דאייתא בגיטין (כח.); שמא ימות חיישינן שמא מת לא חיישינן, וביאר, דמשום הכי מדמינן לה לאשה שנכבשה על ידי גויים דמתירים אותה לבעלה אפילו לכתחילה. וסיים, דלפי זה אף דקתני "אין מעמידין", מכל מקום אם העמיד כשרה לקרבן, ואפילו בבהמה דידן, כיון דאחר שהעמיד שרינן אף לכתחילה. וכן כתב רבינו חננאל.

ב) תוס' ד"ה רבינא אמר, בתוה"ד, משמע כל בהמות אפילו יתרות על שלש. ביאר המהרש"א, דמשמע להו הכי, משום דודאי במקום שנהגו למכור ומקום שלא נהגו למכור בגוונא חדא מיירי, ואם כן על כרחך בכל מילי קמיירי, בין בפחות מג' בין ביתירות על ג'.

ג) תוס' ד"ה על ידי ממון, פירש הקונטרס דמיירי באשת ישראל וקשיא וכו'. בחידושי הריטב"א כתב תוס', דעל ידי ממון מותרת לבעלה היינו אפילו לבעלה כהן וכדמוכח מסוגיין, וסיים, דכן פירש רש"י. ועיי' לקמן אות ה'.

ד) גמ', תדע דקתני סיפא על ידי נפשות אסורה לבעלה. הקשה בחידושי הריטב"א, אדמסייעת לרבינא מרישא ד"על ידי ממון", לותיב ליה מסיפא ד"על ידי נפשות" [דחוינן דאף דיעבד אסור]. ותירץ, דסבר דעל ידי נפשות מילתא אחריית היא, שהיא כמכורה לו וכממונו, ובמה שהיא כממונו לית לן שום חזקה למישרי בדיעבד, וגוונא דידן יותר דומה ללא תתייחד אשה עמהן דלא הויא ממונו של גוי. ואף דלרבינא אף בהמתו שהיא ממונו מותרת בדיעבד, אין יצרו ד"חביבה עליהן בהמתן של ישראל יותר מנשותיהן" אדוק בה כל כך. ואף דרבינא לית ליה ההוא טעמא כדאמר לעיל, מכל מקום קצת סיוע יש לו בו להתיר בו יותר מבאשה, ודי לנו שנדמה אשה על ידי ממון לבהמתו.

ה) רש"י ד"ה תדע, בתוה"ד, וחיישינן שמא נבעלה לאחד מהן ברצון. וכן

באבני חושן וכו'. כתב המהרש"א (חידושי אגדות), דלישנא דתלמוד דידן לא משמע כהירושלמי. ועוד הקשה, כיון דפסיקא ליה לתלמודא דאבן ישפה הוה עובדא, מאי קא סלקא דעתין לשנויי אבני שהם הפסיק הענין. ולכך פירש, דאליבא דתלמודן היו צריכים לאבני שהם בין דאפור בין דחושן, והיינו שני אבני שהם דאפור ואחד אבן שהם דחושן, והשתא משני מעיקרא אבני שהם דכתיב בלא "ויו" הפסיק הענין, דכל אבני שהם בין דאפור בין דחושן לא קאי א"ויקחו", ופריך כיון דכתיב "ואבני מלואים" ב"ויו" הדר ערביה מיהת לאבני שהם דחושן דקאי א"ויקחו".

ג) בא"ד, וכן משמע בירושלמי דפאה וכו'. כתב המצפה איתן בשם ספר כנסת יחזקאל (סוף סימן א'), דכוונת הירושלמי לתרץ קושיית תוס' לעיל (כג:). ד"ה בקשו, דהא בבית שני הוה ולא הוה שמיר, והאי לא קשיא אלא בשאר האבנים שהיה חקוק בהם אותיות האבות דלא כתיבי בתורה, ולא אפשר בחקיקה שתדחה עשה ד"ופתחת" את לא תעשה ד"לא תניף עליהם ברזל", ולזה אמרו בירושלמי שהיה חסר ישפה מבנימין, דלית ביה שום אות אחר ואתי עשה ודחי לא תעשה. אבל הקשה עליו, דהא קיימא לן דאין עשה דוחה לא תעשה שבמקדש.

ד) גמ', לשנה אחרת נולדה לו פרה אדומה. ביאר המהרש"א (חידושי אגדות), לפי שאין הקדוש ברוך הוא מקפח שכר כל בריה בעולם הזה, ובישראל המצווה על כיבוד אב ואם נאמר "למען יאריכון ימין ולמען ייטב לך", ואמרו למען יאריכון ימין בעולם הזה ולמען ייטב לך בעולם הבא, אבל עובד כוכבים שאינו מצווה, נותן לו שכרו משלם בעולם הזה כדי לטורדו בעולם הבא, ועובד כוכבים זה מחסידי עובדי כוכבים היה, ולא היה חפץ לקבל שכרו משלם בעולם הזה, ועל כן אמר יודע אני וכו' דאיני רוצה לקבל שכר מצות כיבוד אב ואם כאן בעולם הזה אלא אותו ממון שהפסדתי. ועיין שם מה שפירש עוד. ובבן יהוידע קידושין (לא.). ובדברי שאול (קידושין שם) מה שכתב בשם בעל קצות החושן.

ה) תוס' ד"ה ור"א לא חייש, הוה מצי לאקשווי כו'. העיר הרש"ש, דיש לומר שאני פרה דדמיה יקרין כדאמר לעיל "ודלמא עד כאן לא פליגי רבנן" וכו'. וכתב, דאולי לישנא ד"וכן" משמע להו לתוס' דטעם אחד להם, וכדכתבו בתוס' לעיל (כג:). ד"ה שמע מינה.

ו) גמ', וניחוש דלמא רבעי לאמא. הקשה בחידושי הריטב"א, מהא דאמרינן לעיל (כב:). דבהמה הנרבעת נעקרת. ותירץ, דההיא על הרוב ולפיכך גוי חס על בהמתו, אבל פעמים שנרבעת ואינה נעקרת. וכן כתב המאירי. נולדברי הריטב"א נמי לא קשיא תוס' לקמן (מו:). ד"ה כשנרבעו ולבסוף עברו, דהאיך שייך שיתעברו הא נעקרו על ידי הרביעה. (א.ב.). ובתוס' חכמי אנגליה תירצו, דעל כרחך לא סבר רבי אליעזר להאי סברא שחש עליה דאמרינן לעיל. [ועיין בתוס' (עמוד ב') ד"ה רבי יוחנן]. ועיין בעבודת עבודה.

ז) גמ', כוס אדום מעבירין לפניה. ביאר בהגהות רבי יעקב עמדין, דהיינו דרך שעשה יעקב אבינו עליו השלום במקלות.

ח) גמ', כולם גרים גרורים. כתב המצפה איתן, דיש לומר דרבנן סבירא להו, דמכל מקום עתידין הן לחזור, כדתניא לעיל (ג:). וכן איתא בירושלמי בפרקין, והתם איתא מאן דאמר שלא יקבלו בני נח לעתיד אלא ל' מצות, ואפשר דהיינו טעמא דרבנן.

ט) רש"י ד"ה שכם אחד, משמע אין חילוק בעובדיו ישראל והאומות וכו'. כתב המהרש"א (חידושי אגדות), דלשון "שכם אחד" משמע חלק אחד מן המצוות. ופירש, דכיון שלא יקבלו את הגרים לעתיד, אי אפשר להם לעובדו בכל מצותיו בישראל, אבל הגרים יעבדוהו חלק אחד מן התורה שאפשר להם לקיים, ואיסור רביעה בכלל החלק ההוא שכבר נצטוו עליה בני נח, ויהיה פירוש הפסוק "כי אז אהפוך וגו'", לפי שבתחלת ישובו של עולם במעשה דור הפלגה שהיה להם שפה אחת בלשון הקודש ובאו למרוד על ה', לבבל להם אותו לשון הקודש, הכא נמי אמר דכשיחזורו העובדי כוכבים למוטב לעבוד את ה', יהפך להם שפה ברורה שהוא לשון הקודש, כי כל הלשונות אינם שפה ברורה, הלכך נקראו "לעז".

י) גמ', אלא למאן דאמר יתרו לאחר מתן תורה הוה וכו'. כתב הרש"ש, דאף דנתגייר עתה כדאיתא בזבחים (קטז.), מה שמועה שמע ובא ונתגייר, וכתשובת רבי אליעזר כולם גרים וכו'. מכל מקום בהמות שלו שהיו תחת ידו לפני שנתגייר, הוה כלוקח מן העובד כוכבים.

כתיב קרא "למי נדה חטאת היא", לומר, דכשיהיה למי נדה היא כחטאת לכל פסולין שבה. וסיים, דכן נראה מפירוש רש"י. [עיין רש"י ד"ה שאני פרה], וכן פירשו התוס'. [עיין תוס' חולין (יא:). ד"ה חטאת], וכן כתבו נמי בחידושי הראב"ד, והמאירי.

יד) תוס' ד"ה אלא מעתה, בתוה"ד, וקשה דבסוף פרק קמא דשבועות וכו' שאני פרה דקדשי בדק הבית היא. ודוחק הוא דנוקי לה כרבי שמעון. הקשה הרש"ש, הא התם איתא להדיא דאי אפשר לאוקמה כרבי שמעון, דבברייתא איתא "שחטה על גבי מערכתה אין לה פדיה", ולרבי שמעון שמעינן דנפידית על גבי מערכתה. ותירץ, דתוס' לא הקשו ממסקנא דהתם, דאדרבה פשטה משמע דלמסקא קדשי מזבח היא, [עיין תוס' שבועות (יא:). ד"ה אי הכי], אלא כוונתם על תחילת הסוגיא דהתם, דמשני "שאני פרה דקדשי בדק הבית היא".

טו) גמ', עד היכן כבוד אב ואם וכו' צאו וראו וכו'. כתב הריטב"א, דאפילו למאן דאמר כיבוד אב משל אב, שאני הכא דאינו אלא מניעת ריוח, וכדפירש בקידושין (לא:). בשם התוס'. ועיין עוד תוס' הרא"ש (שם).

טז) תוס' ד"ה בקשו ממנו, בתוה"ד, ואין להקשות מההיא דפרק בתרא דסוטה וכו'. ובחידושי הריטב"א לקמן (כד). תירץ בשם יש אומרים, ד"בטל" היינו שאינו אלא בטורח גדול, וכדאמרינן התם "בטלה זכוית לבנה". ואשכחן בברכות (לא.), דר' הונא תבר זכוית חירותא בחופת בנו. וכן כתבו תוס' בבבא מציעא (כט:). ד"ה בזכוית לבנה, דצריך לפרש דלא בטלה לגמרי. ועיין תוס' שבת (כ:). ד"ה אגן שירא.

יז) בא"ד, הא ליתא דודאי ההוא משחרב בית המקדש בטל השמיר בבית שני מיירי דאי בבית ראשון ליערבינהו וליתנינהו וכו'. ובתוס' גיטין (סח.). ד"ה איכא שמיר, הוכיחו כן מדנקט בית המקדש סתם, והתם בגמ' נקט בית המקדש ראשון על מילי אחריני. ובתוס' סוכה (מט.). ד"ה שכל מזבח, הוכיחו עוד מהא דאמר רבן שמעון בן גמליאל התם "משחרב בית המקדש ניטל טעם הפירות", ומסתמא לאחר חורבן בית שני קאמר, דהיה בימיו, דהרי אשכחן בתענית (כג.), שהיו פירות מתברכין בזמן בית שני בימי שמעון בן שטח שנעשיין חטין ככליות של שור הגדול. עוד כתבו התוס' בגיטין (שם), דצריך לומר ששמרו את השמיר מימי שלמה עד חורבן בית שני.

יח) בא"ד, ואורים ותומים לא היו בבית שני. כתב בהגהות רבי יעקב עמדין, דמכל מקום אבני אפור היו צריכין להיות לכליו של כהן גדול שלא יהא מחוסר שמנה בגדים, ואי אפשר לחושן ואפור בלתי אבנים, אך אורים ותומים דבר אחר הוא ככתוב "ונתת אל החושן את האורים וגו'" והוא שם המפורש שנתנן בין כפלי החושן כמו שפירש רש"י בפירוש התורה (שמות כח, ל), ואותו כתב לא היה מעכב בענין הבגדים, ולא כמו שכתבו תוס' ביומא (כא:). ד"ה ואורים ותומים, דאורים ותומים הוו לעולם, שאם לא כן היה כהן גדול מחוסר בגדים אלא לא היו משיבין לנשאלין בהן. ובהגהות היעב"ץ שם הקשה, וכי אורים ותומים בגד הם, והכתיב "ויתן אל החושן את האורים וכו'", חזינן דבלא אורים ותומים נמי חושן מקרי, וחושן הוא מכלל שמונה בגדים המעכבים בו, והיינו הנהו דנצטוו לעשותם, מה שאין כן באורים ותומים דליכא ציווי בעשיה אלא "ויתן אל החושן וכו'". והא דלא היו אורים ותומים בבית שני מפורש בעזרא ב' (פרק ב פסוק סג) "עד עמוד כהן לאורים ולתומים".

יט) בא"ד, דעל ידי שמיר אינו נעשה חלק. והקשה בהגהות בן אריה, דבמדרש שוחר טוב תהלים (עח) מבואר דלא כדבריהם, דאמרינן אהא דכתיב "ישלח בהם ערוב וגו'" והשמיר וכו' וכו' חלק שלמה כל אבני מזבח, מפני שכתוב בהן לא תניף עליהן ברזל וכו'. וצ"ע עוד למדות (פ"ג מ"ד).

דף כד ע"א

א) תוס' ד"ה ואבני מילואים, בתוה"ד, ותימיה דאטו בתר דכתיב אבני שהם וכו'. אבל בחידושי הריטב"א ביאר, דרש"י אזיל לשיטתו שכתב בפירוש התורה שמות (כה, ז), דשוהם ואבני מילואים דבר אחד הן, דעל שם שעושין להם בזהב מושב כמין גומא קרויים אבני מילואים, ולפי זה שפיר מקשינן "והא אבני מילואים כתיב דהדר ערבינהו". ומכל מקום כתב, דאין פירושו נכון אלא כמו שפירש רבינו תם דהיינו כפירוש רבינו חננאל המובא בתוס'.

ב) בא"ד, לכך נראה דהאי מעשה דדמא בן נתינא לאו באבני שהם הוה אלא

דף כד ע"ב

יא) תוס' ד"ה יתרו לאחר מתן תורה, בתוה"ד, ויש לומר שהקדוש ברוך הוא נתן לב לפרוש מן האשה וכו'. כתב המהר"ם, דהלשון מגומגם, ונראה להגיה, וכן צריך לומר "שהקדוש ברוך הוא הסכים על ידו על שנתן לב לפרוש מן האשה", וביאר כונתם, לא שפירש מן האשה בפועל, שהרי לא היתה אז עמו, אלא שנתן אל לבו לפרוש ממנה כשתבא אליו, ועל זה הסכים הקדוש ברוך הוא על ידו.

יב) גמ', מיתבי ואת הפרות העלו עולה וכו'. ובירושלמי בפרקין (הלכה א') נמי מקשה הכי, ומשני וכי מסרני פלישתים אנו למדים, ולא כן אמר ר' אבהו בשם ר' יוסי בן חנינה ואפילו נקבות הקריבו, "ואת הפרות העלו עולה לה". ופירש הפני משה, דהיינו דהוראת שעה היה וכדמשני בסוגיין. אבל הר"ק בשמואל א' (ו, יד) כתב, דהם שני תרוצים, דיש תירוץ דהוראת שעה היתה, ויש תירוץ דסרני פלישתים העלו אותם בעצמם.

יג) רש"י ד"ה טלה חלב, רחל ומניקה את בנה. כתב המהרש"א, דמלשון רש"י נראה, דטלה חלב היא האם המניקה חלב לבנה, וכתב, דלא ידעתי מי הכריחו לזה, דעל כרחק מהא דבעי למימר "ויעלהו זכר משמע" מתפרש טלה חלב על הולד שיונק החלב.

יד) גמ', אמר רב נחמן בר יצחק ויעלה כתיב. פירש בחידושי הריטב"א, דקרינן "ויעלהו" שהכשירה הכתוב כאילו היה זכר.

טו) גמ', איתיביה כל הני תיובתא ושני ליה בפחותות מבת שלש שנים. הקשה בחידושי הריטב"א, נהי דליכא למיחש לרביעה מכל מקום היאך לא חשו למוקצה ונעבד בכל הני, דהא ליכא למימר אי איתא דאקצייה ופלאי לא הוה מוזבין לה, דהא בהני קראי דפרכינן מינייהו ליתא להאי טעמא, כיון דלאו בדרך מכירה באו לידן. ותירץ, דלמוקצה ונעבד ליכא למיחש מן הסתם, אלא במקום שרגילין בכך טובא, והא דאמרינן לעיל (כב:), דלא הוה מוזבין לה, לרווחא דמילתא נקטא, דאפילו במקום שרגילין בכך לית לן למיחש. ועיין תוס' (שם) ד"ה אי איתא.

טז) גמ', אמר ר' יוחנן משום רבי מאיר שאמרו שירה. כתב בחידושי הריטב"א, דהיינו בלשון הקודש ממש וזהו שנחלקו מאי אמרו. והא דלא מנו האי נס באבות (פ"ה מ"ו) בהדי שאר ניסים שנבראו בערב שבת. לפי שכבר הזכירו פי האתון שנוכר בתורה, והוא אב לכל כיוצא בו. ובחידושי הראב"ד כתב מכח קושיא זו, דהפרות אמרו בלשונם, והיה שם אחד שהכיר בלשון הפרות. ונמצאו שהיו אנשים שהכירו בלשון בעלי חיים לבר משלמה המלך, עיין גיטין (מה:).

יז) תוס' ד"ה פרה וחמור בת שלש שנים, בתוה"ד, דודאי עתה נשתנה העת מכמו שהיה בדורות הראשונים וכו'. עיין בשו"ת תורה לשמה (סימן תפא), דכן מצינו נמי דנשתנו הטבעיים כדכתב הבית יוסף (סימן קנ"ו) בשם הרשב"ץ, גבי הא דאמרו יולדת לתשעה יולדח לשלמים, וכבר תמהו על זה רבים שהחוש מכויב זה. וכן עיין בשולחן ערוך (סימן קנ"ו סעיף ד'). וכן מוכח הא דאמר פרעה למילדות "אם בן הוא וכו'", ואמרו חכמינו, אמרו לו מהיכן נדע אם זכר אם נקבה, ואר"ח סימן גדול מסר להם, אם פניו למטה דעו שהוא זכר, ואם פניו למעלה נקבה היא, ועתה אינו כן, אלא מוכרח שנשחטו הטבעיים. וכן כתב המהרי"ל (בליקוטים שבסוף הספר) שאסור לנסות את הרפואות והסגולות שהוזכרו בתלמוד, משום דאין אדם יכול לעמוד על עיקרם, וילעגו וילגלו על דברי חכמים, מלבד הא דאיתא בשבת גבי מי שנחבב לו עצם בגרונו מביא מאותו המין, אותו מין עצם, ומניח על קדקדו ויאמר הכי (חד חד נחית בלע, בלע נחית חד חד) כיון שאותו הלחש בדוק ומנוסה. ועיין בים של שלמה בחולין (פ"ח סימן י"ב), ובשדי חמד (מערכת ר' כלל נ"ד) באורך. ובשו"ת אגרות משה (חלק יו"ד ג' סימן לו). ובשו"ת באר משה (ח"ב סימן סח). ובשו"ת משנה הלכות (סימן קלט) ושם (סימן קמח-קמט). אבל בשו"ת תרומת הדשן (סימן רעא) כתב, דאף דכתבו התוס' שנשתנו הטבעיים, אין נראה להחזיר מהאי טעמא לחודא כלל, לסמוך על חקירתנו נגד קבלת התלמוד ולומר שנשתנו הטבעיים בזמנינו. עיי"ש. ועיין עוד היטב בשו"ת האלף לך שלמה (חלק י"ד סימן רנז).

יח) רש"י ד"ה וישנה, או ישיר כי גאה גאה ושלוח יד בפלשתים ובדגון אלהיהם. וכתב המהרש"א (חידושי אגדות), דעוד יש לפרש, דבשירת "או ישיר" רמז על מעשה זה שנאמר בו "שמעו עמים ירגזון חיל אחו יושבי פלשת". עוד כתב, דבמדרש ילקוט מפורש, רבי מאיר אומר "שירת הים אמרו", נאמר כאן הלוח וגעה ונאמר להלן כי גאה גאה וכו'. ועיין הגהות הב"ח (אות ב').

יט) גמ', הודו לה קראו בשמו וכו'. ביאר המהרש"א (חידושי אגדות), דסיפא דקרא "הודיעו בעמים עלילותיו", שעל ידי אותו מעשה של פלשתים נתוודעו לעמים עלילותיו שבמצרים, כמפורש בענין שאמרו הכהנים וקוסמים לפלשתים "ולמה תכבדו לבבכם כאשר כבדו מצרים כו' הלא כאשר התעולל בהם וכו'".

כ) תוס' ד"ה מזמורא יתמא, בסוה"ד, מכל מקום אין כתוב בהן מזמור. וכן כתב הריטב"א, דלא תמצא כן בשום פרשה של תהלים שנאמר בו שהוא מזמור, שלא יזכיר ענין המזמור.

הצטרף גם אתה ללומדי ה"דרף היומי" בעיון!!!

זמני השיעור בדף היומי בעיון ע"י רבני הכולל בכל יום בין השעות 9:45-10:45 בבית המדרש "משכן אהרן" שע"י חניכי ישיבת פוניבז' מודיעין עילית ת"ו

יש אנשים שרוצים לעשות יד ושם לזכר עולם על נשמת אבותיהם ועושים להם מצבה של אבן וכו'...

יתנדב עבורו איזה ספר הצריך לרבים ללמוד בו, ויכתוב עליו את שמו, ובכל עת שילמדו בו יהיה לנחת רוח לנשמת הנפטר... (הח"ח באהבת חסד ח"כ בפט"ו)

כתובת המערכת: רח' שאגת אריה 17/25 קרית ספר מודיעין עילית. טל/פקס: 08-9741714 ©

למנויים, לתרומות, להנצחות ולכל ענין 050-4102442 Sbma@kavnaki.net

http://www.shtaygen.co.il/?CategoryID=1124